

စာအုပ်အသစ် သံသရာလှည့်ကစား

๓

องค์ความรู้
ด้านศิลปหัตถกรรม

คำนำ

หนังสือองค์ความรู้ชุดศิลปหัตถกรรมในเครือข่ายสื่อศิลปวัฒนธรรมภาคเหนือเล่มนี้ เกิดจากการรวบรวมองค์ความรู้จากโครงการต่างๆ ในเครือข่ายสื่อศิลปวัฒนธรรมภาคเหนือ โดยการสนับสนุนของแผนงานสื่อศิลปวัฒนธรรมสร้างเสริมสุขภาพ สสส. ภายใต้โครงการ“โครงการพัฒนาศักยภาพและยกระดับข้อมูลเครือข่ายสื่อศิลปวัฒนธรรมภาคเหนืออย่างเป็นระบบ” เมื่อช่วงเดือนกันยายน ๒๕๕๕ – มกราคม ๒๕๕๖ ที่ผ่านมา เพื่อให้แต่ละพื้นที่นำไปใช้เป็นเครื่องมือ ในการทำงานสืบสานวัฒนธรรมภูมิปัญญาของตนเอง และใช้เป็นเครื่องมือสำหรับสื่อสารกับคนในชุมชนและสังคมต่อไป จัดพิมพ์เป็น ๔ ชุด องค์ความรู้ ได้แก่ ชุดที่ ๑ องค์ความรู้ด้านประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ชุดที่ ๒ องค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ชุดที่ ๓ องค์ความรู้ด้านศิลปหัตถกรรม และชุดที่ ๔ องค์ความรู้ด้านภาษาและวรรณกรรม

ในหนังสือองค์ความรู้ด้านศิลปหัตถกรรมนี้ ประกอบด้วย ๕ องค์ความรู้ คือ

๑.องค์ความรู้เรื่องการปั้นดิน ของโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา และครูเอกราช สิงห์สกุล ได้รวบรวมข้อมูลจัดทำเป็นแหล่งเรียนรู้อีกริชาหนึ่งของโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา ให้ผู้ที่สนใจงานปั้นดินเข้ามาศึกษาเรียนรู้ และลงมือปฏิบัติได้ในเบื้องต้น

๒.องค์ความรู้เรื่องการย้อมสีธรรมชาติ ของโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา และครูนุสรา เตียงเกต ได้รวบรวมข้อมูลจัดทำเป็นแหล่งเรียนรู้อีกริชาหนึ่งของโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา ให้ผู้ที่สนใจเรื่องการย้อมผ้าได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ และลงมือปฏิบัติได้ในเบื้องต้น

๓.องค์ความรู้เรื่องการดูแลคุณโลหะ ของโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา และครูดิเรก สิทธิการ ได้รวบรวมข้อมูลจัดทำเป็นแหล่งเรียนรู้อีกริวิชาหนึ่งของ โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา ให้ผู้ที่สนใจงานคุณโลหะเข้ามาศึกษาเรียนรู้ และลงมือปฏิบัติได้ในเบื้องต้น

๔.องค์ความรู้เรื่องผ้าปักม้ง จากกลุ่มละอ่อนดอย อ.แม่อริม จ.เชียงใหม่ ที่ทำการศึกษารวบรวมข้อมูลเรื่องผ้าปักม้งจากเว็บไซต์ต่างๆ มาเรียบเรียงเพื่อให้ผู้อ่านได้เรียนรู้และเข้าใจเรื่องราว คุณค่าความหมายของผ้าปักม้ง

๕.องค์ความรู้เรื่องการทำขนมเทียน จากโครงการศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณี และสื่อพื้นบ้านสำหรับเยาวชนตำบลบ้านกลาง ต.บ้านกลาง อ.สอง จ.แพร่ ที่ทำการถ่ายทอดเคล็ดลับการทำขนมเทียนสาธิตวิธีการทำโดย แม่ครูในชุมชน เพื่อให้ผู้สนใจนำไปศึกษาปฏิบัติเองได้

ทางคณะผู้จัดทำจึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือองค์ความรู้ศิลปหัตถกรรมเล่มนี้ คงเป็นประโยชน์แก่เยาวชน คนในชุมชน และบุคคลทั่วไปที่สนใจศึกษาเรียนรู้องค์ความรู้ภูมิปัญญาต่างๆ จากหนังสือเล่มนี้

คณะผู้จัดทำ

โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา
เครือข่ายสื่อศิลปวัฒนธรรมภาคเหนือ

สารบัญ

องค์ความรู้การปั้นดิน	๗
องค์ความรู้การย้อมด้วยสีธรรมชาติ	๒๓
องค์ความรู้การดุนโลหะ	๓๗
องค์ความรู้การผ้าปักม้ง	๕๑
องค์ความรู้เรื่องขนมเทียน	๖๙
ภาคผนวก	๗๗

องค์ความรู้การปั้นดิน

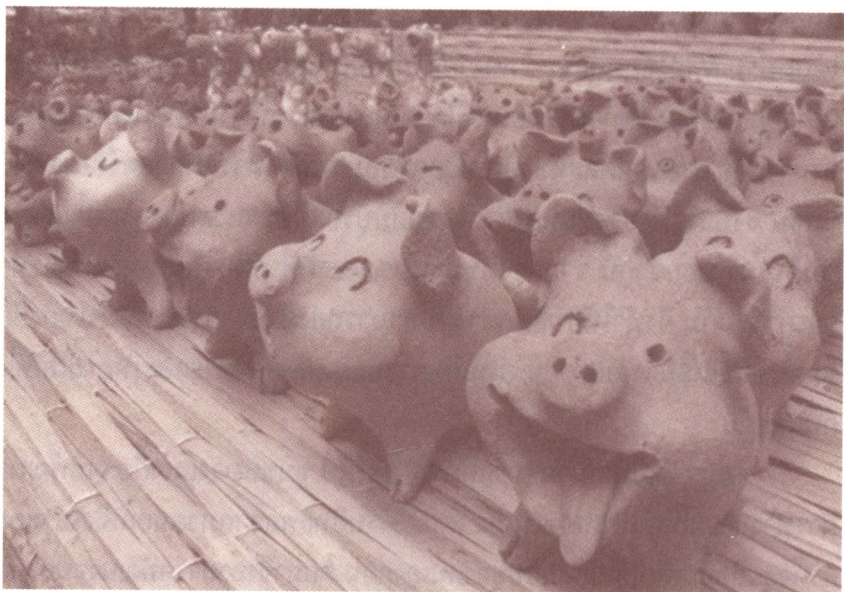
ครูเอกราช สิงห์สกุล

การปั้นดิน

6 เครื่องปั้นดินเผา มีความผูกพันกับการดำรงชีวิตของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เพราะมนุษย์ได้ใช้เป็นเครื่องใช้ไม่สลายในชีวิตประจำวัน บรรจุน้ำและสิ่งของ ฉะนั้นจึงได้มีการประดิษฐ์คิดค้นและปรับปรุงเทคโนโลยีต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลาจากการสำรวจแหล่งโบราณคดีในประเทศไทยพบว่า นับตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๖ เป็นต้นมา ในพื้นที่ของราชอาณาจักรไทยได้ปรากฏแหล่งเตาเผาตั้งกระจายอยู่มากมายหลายแห่ง รวมทั้งได้มีการค้นพบเครื่องปั้นดินเผาเป็นจำนวนมากหลายชนิดทั้งที่ผลิตจากแหล่งเตาเผาในราชอาณาจักรไทยและที่ผลิตจากแหล่งเตาในต่างประเทศ ซึ่งได้ถูกนำมาเพื่อใช้สอยและจำหน่ายให้กับกลุ่มชนบางกลุ่ม เครื่องปั้นดินเผาเหล่านี้ถูกผลิตและตกแต่งด้วยเทคนิค ลวดลายที่แตกต่างกันออกไปตามความสามารถของช่างในแต่ละท้องถิ่น หรือตามสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของแต่ละชุมชน ซึ่งบางแห่งอาจมีแหล่งดินที่อุดมสมบูรณ์เอื้ออำนวยต่อการผลิตเครื่องปั้นดินเผา นอกจากนี้ จากการที่ชุมชนบางแห่งมีพื้นที่ติดต่อกันหรือมีการทำการค้าร่วมกัน จึงทำให้อิทธิพลต่าง ๆ สามารถส่งผ่านจากชุมชนหนึ่งไปยังอีกชุมชนหนึ่งได้อย่างง่ายดาย ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนศิลปะและเทคโนโลยีซึ่งกันและกัน

ต่อมา จึงมีพัฒนาการที่แตกต่างออกไป ชุมชนบางแห่งก็อาจมีพัฒนาการทางการผลิตที่เป็นของตนเอง โดยมีได้รับอิทธิพลจากภายนอก ซึ่งในระยะแรกจะผลิตขึ้นเพื่อใช้ในกลุ่มชนของตนเองก่อน ต่อมาจึงสามารถพัฒนาจนกลายเป็นอุตสาหกรรมที่ยิ่งใหญ่ และมีการส่งไปจำหน่ายเป็นสินค้าออกให้แก่ชุมชนใกล้เคียง

หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่ได้ทำกันในท้องที่ต่างๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ เช่นในเขต อ.หางดง อ.สันกำแพง เป็นต้นนั้น ช่วงหัตถกรรมของหมู่บ้านมักจะประสบปัญหาต่างๆ โกล้เคียงกันกล่าวคือ ปัญหาเรื่องดินที่นำมาใช้นั้นไม่ดี ทำให้หม้อดินที่ผลิตขึ้นมีคุณภาพต่ำ ทำให้มีลักษณะร่วนและยุ่ยเมื่อถูกน้ำ ทำให้อายุการใช้งานสั้น ชุมชนหัตถกรรมปั้นดินเผาจึงต้องหาซื้อจากหมู่บ้านอื่นมาทำ ในอดีตบางท้องที่ก็ใช้วิธีการแลกเปลี่ยนสินค้า เช่น พริกแห้ง ยาสูบ หมาก ข้าวเปลือก ด้วยวิธีการที่แล้วแต่จะตกลงกัน บางที่ก็เอาหม้อดินไปจำหน่ายยังท้องที่ไกล แต่ในปัจจุบันได้พัฒนารูปแบบการผลิตและวิธีการรวมทั้งยังมีผู้เชี่ยวชาญมาให้คำปรึกษา จนเครื่องปั้นดินเผาของหมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผาเป็นที่เลื่องลือในหมู่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจ

ประวัติความเป็นมา

ในจังหวัดเชียงใหม่ ได้ค้นพบเศษเครื่องถ้วยชนิดเคลือบในเขต ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง ในปี พ.ศ.๒๔๙๕ ซึ่งอยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ประมาณ ๒๒ กิโลเมตร บริเวณหมู่บ้านป่าตึงและกิ่งย่าแดง และเมื่อมีการสำรวจบริเวณดังกล่าวได้พบในพื้นที่ราบ และขุดเตาเผาเครื่องถ้วยเป็นโพรงหรืออุโมงค์ ตามเนินเขาหรือริมฝั่งแม่น้ำ เตาเผามีจำนวนถึง ๘๓ แห่ง ลักษณะเตาที่พบเป็นการขุดเป็นหลุมแล้วก่ออิฐปิดเป็นฝาหลุมข้างบน การเผาใช้ไฟแรงต่ำทำให้ผิวด้านน้ำเคลือบไม่ขึ้นมัน การขุบน้ำยาเคลือบนั้นไม่เคลือบปากและก้นถ้วย เมื่อเวลาเผาใช้วิธีวางปากถ้วยบนปากถ้วยและก้นถ้วย บนก้นถ้วย และปล่อยให้เปลวไฟแล่นผ่านจนน้ำเคลือบละลาย สิ่งที่พบส่วนใหญ่เป็นจาน ชาม ขวด ไห ขนาดต่าง ๆ ซึ่งคาดว่าน่าจะมีอายุสมัยราชวงศ์มังราย ราวรัชสมัยพระเจ้าติโลกราชจนสิ้นราชวงศ์มังราย (พ.ศ.๑๙๘๔ - พ.ศ.๒๑๐๑) นอกจากนี้ยังค้นพบเครื่องถ้วยในบริเวณเชิงเขาตอยโห่งผาอ่าง ตำบลศรีงาม อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ และบริเวณบ้านประตูช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งนายจองยี นายคำทร และนายจองคำ ชาวไทยใหญ่มาตั้งเตาเผาเครื่องปั้นดินเผาชนิดเคลือบสีเขียว (สีลาดล) ประมาณ ๗๐ ปีมาแล้ว

เครื่องปั้นดินเผาที่ทำกันในเขตจังหวัดเชียงใหม่ นั้น มีการทำกันอยู่หลายพื้นที่ เช่น อำเภอหางดง ที่บ้านเหมืองกุง ตำบลหนองควาย ส่วนใหญ่จะเป็นการปั้นดินเป็นภาชนะที่ใช้ในการหุงต้ม และภาชนะที่ใช้กันในครัวเรือน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องปั้นดินเผาชนิดไม่เคลือบ ส่วนเครื่องปั้นดินเผาอีกชนิดหนึ่งที่กลับมาเป็นที่นิยมของคนล้านนาในปัจจุบัน คือ น้ำตันซึ่งน้ำตัน หรือคนโทน้ำ ถือเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมของล้านนาก็ว่าได้ การปั้นน้ำตันในปัจจุบันพื้นที่ที่ปั้นส่วนใหญ่อยู่ที่อำเภอแม่วาง และบ้านเหมืองกุง

ขั้นตอนในการเตรียมดินเหนียว

การปั้นโดยใช้ดินเหนียวเป็นวัตถุดิบในการปั้นเพื่อให้เกิดรูปร่าง รูปทรง
ข้าวของเครื่องใช้หลากหลายรูปแบบทั้งนี้ การจะปั้นดินเพื่อให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์
ที่สามารถนำมาใช้งานได้จริง ย่อมต้องมีเทคนิค และวิธีการที่สามารถ หากแต่
การปั้นที่ปั้นเพื่อให้เกิดเป็นงานศิลปะตามจินตนาการไม่จำเป็นที่จะต้องมีเทคนิค
อะไรที่มากนัก เกิดจากการสร้างสรรค์ผลงานที่เกิดจากฝีมือและจินตนาการ

ดินเหนียว เป็นดินที่สามารถหาได้ง่ายในบ้านเรา ซึ่งดินเหนียวจะอยู่
บริเวณริมน้ำ ชายคู ภูเขา หุ่นา แต่ดินเหนียวในแต่ละพื้นที่แต่ละถิ่น สีของดิน
จะแตกต่างกันออกไป เช่น ดินเหนียวเกลินจากจังหวัดลำปางจะได้เครื่องปั้น
ดินเผาที่มีสีขาว ดินเหนียวจากราชบุรีจะได้สีแดง ดินเหนียวจากด่านเกวียนจะ
ได้สีเหลืองออกสีน้ำตาลอมม่วง หรือสีน้ำเงิน แต่ก่อนที่จะนำดินเหนียวที่จะปั้น
มาใช้งานนั้นจะต้องมีกรรมวิธีที่เป็นขั้นของการเตรียมดิน

ขั้นตอนที่ ๑ นำดินที่เราขุดได้ในพื้นที่ท้องถิ่นที่หาได้มาใส่ลงถังและ
เติมน้ำลงไปเพื่อเป็นการแช่ดิน

ขั้นตอนที่ ๒ เมื่อแช่ดินในน้ำเรียบร้อยแล้ว รอสักครู่ จากนั้นใช้มือบีบหรือ
ขยาดินให้แตก แล้วใช้ไม้มาควนดินที่เราขยำไว้ให้ดินเป็นเนื้อเดียวกัน จากนั้น
ก็ทิ้งดินไว้ประมาณ ๑ คืน เพื่อให้สลายสารเคมี หรือ สิ่งต่างๆ ที่อยู่ในดิน
เมื่อแช่ดินทิ้งไว้ ๑ คืน แล้วจะได้ออกมาเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนที่เป็นน้ำใส ๆ
บนหน้าดิน ส่วนดินจะตกตะกอนอยู่ข้างล่าง จากนั้นเทน้ำใส ๆ ทิ้งไป เหลือ
เพียงเนื้อดินที่ตกตะกอน

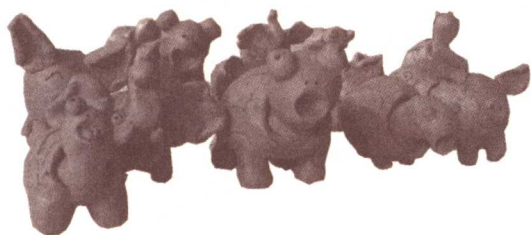
ขั้นตอนที่ ๓ นำดินที่เหนียวที่มากวนให้เป็นเนื้อครีม จากนั้นนำดินที่ได้มารองในตะแกรง (ตะแกรงร่อนแป้ง) เพื่อกรองเศษวัสดุ เศษกรวด หิน ทราย ให้ออกไปเพื่อให้ได้เป็นเนื้อดินล้วนๆ ถ้าการกรองดินขึ้นไปไม่สามารถผ่านตะแกรงได้ ให้เติมน้ำลงในดินเพื่อให้ง่ายต่อการกรองดิน

ขั้นตอนที่ ๔ เมื่อได้เนื้อดินที่กรองเสร็จเรียบร้อยแล้วนั้น ให้เทน้ำลงไป ในดินที่กรองไว้อีกครั้ง แล้วรอให้ดินตกตะกอน แล้วค่อย ๆ เทน้ำใส ๆ ที่อยู่บนผิวตกตะกอนออกเป็นระยะ ๆ จนเหลือแต่ดิน แล้วจากนั้นนำดินที่ได้มาใส่ในภาชนะที่เป็นรูปทรงเตี้ยกว้าง เช่น ถาด เป็นต้น เพื่อเป็นการตากดินให้แห้งเร็วขึ้น

ขั้นตอนที่ ๕ เมื่อนำดินที่ได้ตากไว้ในภาชนะทรงเตี้ยปากกว้างแล้วนั้น จะตากดินไว้ประมาณ ๒-๓ วัน หรือจนดินแห้งสนิท และเมื่อดินแห้งสนิทแล้วนั้น ให้เก็บดินใสในภาชนะที่เศษวัสดุอื่นหรือฝุ่นไม่สามารถเข้าได้ ซึ่งการเก็บดินลักษณะนี้จะเป็นการเก็บในลักษณะของการเก็บกินแห้งที่ยังไม่พร้อมในการปั้น

ขั้นตอนที่ ๖ การทำดินให้พร้อมในการปั้นนั้น ต้องนำดินที่เราตากแห้งเรียบร้อยแล้วนั้น มา บด ทบ เพื่อให้ดินเป็นก้อนเล็กๆ แล้วค่อยๆ เติมน้ำลงไป ในดินที่ละน้อย แล้วคลุกเค้าให้เข้ากัน

ขั้นตอนที่ ๗ จากนั้นใช้มือบีบขนาดดินให้เป็นเนื้อเดียวกัน ไม่แฉะ ไม่ติดมือ ปั้นจนดินเนียนลื่น ปั้นเป็นก้อนๆ ไว้ แล้วเก็บไว้ในภาชนะปิด หรือพลาสติก ที่ลมไม่สามารถเข้าได้ เพื่อจะเป็นดินที่พร้อมสำหรับการปั้นดินต่อไป

วัสดุอุปกรณ์ ในการปั้นดิน

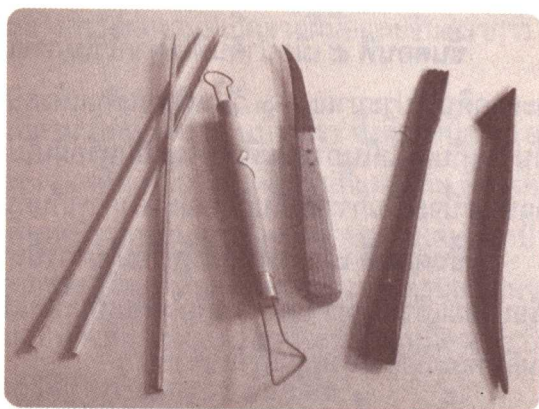
๑. ดินเหนียว

๒. ฟองน้ำ/ผ้าที่ซับน้ำ

๓. มีด/กรรไกร

๔. ไม้เสียบลูกชิ้น

๕. อุปกรณ์สำนักงานอื่นๆ (ที่สามารถนำมาทำให้เกิดลวดลายได้)

ช่วงที่ ๑ ขั้นตอนเรียนรู้ก่อนการปั้นดิน

๑.๑ ก่อนอื่นต้องเรียนรู้เบื้องต้นของประเภทของงานประติมากรรม และงานปั้นดินเผาเบื้องต้น เพื่อเป็นการเรียนรู้ในเรื่องของการปั้นดิน ซึ่งเป็นงานศิลปะอีกแขนงหนึ่งที่มีรูปแบบที่หลากหลาย

๑.๒ จากนั้นเรียนรู้ถึงวิธีการปั้นดินเบื้องต้น

๑.๓ เรียนรู้เรื่องขององค์ประกอบพื้นฐานของงานปั้นดิน

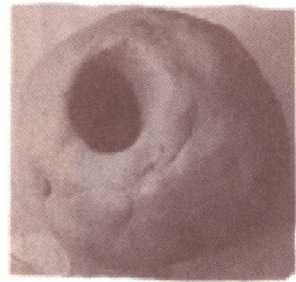
๑.๔ เรียนรู้การขึ้นรูปงานปั้นด้วยมือ

ช่วงที่ ๒ ขั้นตอนการลงมือปั้นดินด้วยมือ

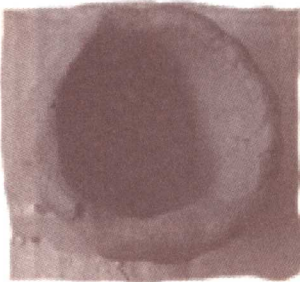
๒.๑ เรียนรู้วิธีการขึ้นรูปด้วยมือให้เป็นรูปทรงต่างๆ เช่นการปั้นจากก้อนดินที่มีลักษณะกลมๆ จากนั้นใช้นิ้วโป้งเจาะรูตรงกลางดินก้อนกลม แล้วใช้สั้วที่เหลือบีบก้อนดินให้ขยายออกจนเป็นรูปร่างเหมือนถ้วยที่มีปากบานออกดังรูป

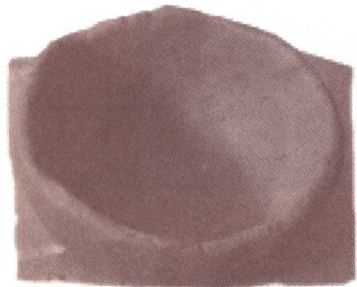
๑

๒

๓

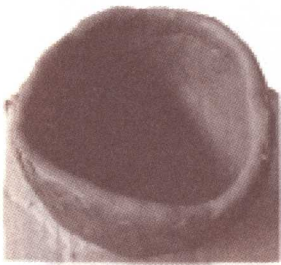

๔

๒.๒ เรียนรู้วิธีการขึ้นรูปด้วยเส้นดิน เมื่อขึ้นรูปด้วยก้อนดินกลมๆ แล้ว
นั้น การจะทำให้สิ่งที่เราจะปั้นมีรูปร่างที่สูงขึ้น กว้างขึ้นหรือในลักษณะต่างๆ
นั้น สามารถทำได้โดยการปั้นดินเหนียวจนเป็นเส้นยาวมาประกอบกับภาชนะ
รูปทรงถ้วยที่ปั้นไว้ในขั้นแรก แล้วบีบต่อให้ดินทั้งสองชิ้นติดกันดังรูป

๑

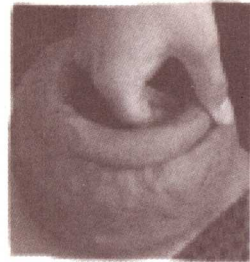
๒

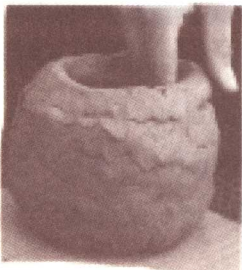
๓

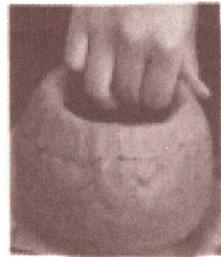
๔

๕

๖

๗

การขึ้นรูป

๑. ปั้นวิธีอิสระหรือการปั้นด้วยมือ เป็นการปั้นให้มีรูปเหมือนของจริงหรือเป็นการปั้นภาชนะเครื่องใช้ต่างๆ ด้วยมือ เป็นการปั้นที่ใช้ในการทำแม่แบบเพื่อนำไปทำแบบปูนปลาสเตอร์ มีเครื่องใช้ คือ ไม้สำหรับตีให้มีรูปกลม มีก้อนหินสำหรับรองรับภายใน

๒. ปั้นบนแป้นหมุน จะปั้นได้เฉพาะภาชนะที่มีรูปกลมหรือทรงกลม แบ่งออกเป็น ๒ อย่าง

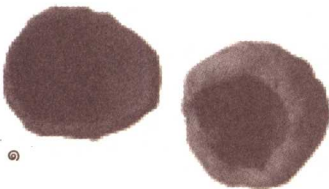
๒.๑ ปั้นครั้งเดียวเสร็จ เป็นการปั้นของขนาดเล็ก เช่น แจกัน อ่าง กระจกหรือโถขนาดเล็ก

๒.๒ ปั้นสองตอนหรือสามตอน เป็นการปั้นของขนาดใหญ่ใช้วิธีปั้นตอนล่างก่อน ผึ่งให้หมาด ขุดดินต่อขึ้นไปแล้วนำไปรีดบนแป้นหมุน นำไปผึ่งให้หมาดแล้วต่อขึ้นไปอีกตอนหนึ่ง ถ้าเป็นสามตอนแล้วจึงรีดบนแป้นหมุน ทำเป็นปาก เช่น การปั้นโถงเคลือบราชบุรี การปั้นแบบนี้ต้องมีการวัดส่วนสูงและความกว้างของปากและกันเพื่อให้มีขนาดเท่ากัน แต่ถึงกระนั้นก็ดี ความหนา ก็ยังแตกต่างกันอยู่

ช่วงที่ ๓ ขั้นตอนการปั้นดินโดยใช้เทคนิคต่างๆ

๓.๑ เรียนรู้เทคนิคต่างๆในการปั้นดิน

- วิธีการประกอบชิ้นงาน

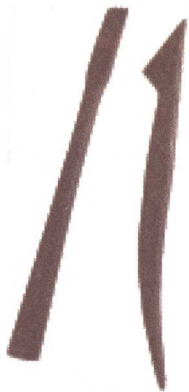
๑

๒

-การเจาะชิ้นงาน เป็นการเจาะเพื่อให้ชิ้นงานประกอบกัน หรือเป็นการเจาะเพื่อเป็นลักษณะของชิ้นงาน เช่นการเจาะรูเพื่อให้เป็นรูปปากของตัวสัตว์ที่เราปั้น

๓.๒ เรียนรู้เทคนิคการสร้างลวดลาย พื้นผิว โดยใช้เครื่องมือพื้นฐาน

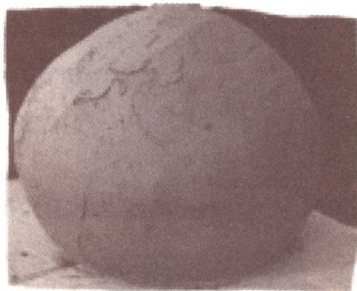
๑

๒

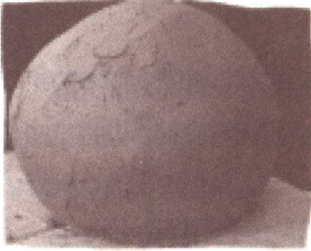

๓

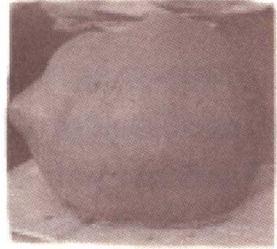

๔

ช่วงที่ ๔ ขั้นตอนการปั้นดินโดยการใช้เทคนิคและวิธีการที่ได้เรียนรู้มา
สร้างผลงาน

๑

๒

๓

๔

การตากแห้ง

การตากแห้ง คือ การไล่น้ำออกจากของที่ขึ้นรูปเสร็จแล้ว การตากแห้งควรให้น้ำระเหยออกไปอย่างช้าๆ เพื่อป้องกันการแตกร้าว ปริมาณของน้ำที่ใช้ในการขึ้นรูปต้องเหมาะสม

การตากแห้งของแข็งที่มีขนาดแตกต่างกันทำได้ ดังนี้

๑. ของใหญ่ ต้องปั้นในที่มิดชิด กันลมโกรกโดยมากทำหลังคาเกือบถึงพื้นและมีฝาปิดมิดชิด ของที่ปั้นเสร็จแล้วจะต้องคลุมเพื่อมิให้ถูกลมมากเกินไปในระยะหนึ่ง แล้วจึงเอาสิ่งที่คลุมออกผึ่งไว้ในร่ม ๓-๗ วัน จึงเอาออกตากแดด หรือนำไปวางข้างเตาเผา

๒. ของเล็ก ผึ่งลมในช่วงระยะหนึ่งแล้วเอาออกตากแดด

๓. การตากในแสงแดดควรระมัดระวังให้ถูกแดดทั่วกันทุกด้านเพื่อกันแตกร้าว บิดเบี้ยว ของที่ตากแห้งสนิทแล้วจะทำให้ปริมาณการแตกเสียหายจากการเผาติดน้อยลง

๔. ของที่ตากแห้งในเตาอบไฟฟ้า ความร้อนครั้งแรกไม่เกิน ๔๐ องศาเซลเซียส แล้วจึงค่อยๆ เพิ่มอุณหภูมิอย่างช้าๆ จนถึง ๑๑๐ องศาเซลเซียส เพื่อให้แห้งสนิท

ขั้นตอนของการเผา

เมื่อปั้นเสร็จเรียบร้อย จะต้องรอให้แห้งโดยการตากในที่ร่ม ไม่สามารถตากแดดได้ เนื่องจากจะทำให้ตุ๊กตาแตกร้าวได้ง่าย จะต้องทิ้งไว้ในร่มประมาณ ๕ วันจึงจะเผาได้ (หากเป็นหน้าฝน จะต้องใช้เวลาถึง ๑๐-๑๔ วันที่เดียว)

ลักษณะเตาเผาที่ใช้จะเป็นเตาแบบโบราณใช้ฟืนเป็นเชื้อเพลิง ลักษณะเตาก่อด้วยดินเหนียวรูปทรง โดม เตาหนึ่งจะบรรจุงานได้ประมาณ ๑๕-๒๐ ชิ้น (งานชิ้นใหญ่)

จุดไฟบริเวณปากเตาเพื่อทำการอบตุ๊กตา ซึ่งการเผางานแต่ละครั้งจะใช้เวลา ประมาณ ๒ วัน ๑ คืน จึงจะทำให้ตุ๊กตาแห้งได้ที่ แต่บางครั้งหากเป็นงานชิ้นใหญ่จะต้องเผาต่อเป็น ๒ วัน ๓ คืนเลยทีเดียว

เตาและการเผา

การเผา คือการเพิ่มอุณหภูมิให้แก่ผลงานภายในเตา ภายใต้อุณหภูมิที่เหมาะสมเพื่อเปลี่ยนสภาพดินให้กลายเป็นวัตถุที่มีความแข็ง แกร่ง โดยรายวิชานี้กำหนดให้ปฏิบัติการเผาผลงานโดยใช้เตาพื้นบ้าน เนื่องจากเป็นเตาที่สร้างง่าย และสามารถใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่นเป็นเชื้อเพลิงในการเผา

วิธีการสร้างเตาและการเผาแบบพื้นบ้าน

อิฐมาก่อนเป็นทรงสี่เหลี่ยม โดยมีการเว้นช่องว่างระหว่างอิฐแต่ละก้อน ประมาณ ๑-๑.๕ เซนติเมตร เพื่อเป็นช่องทางให้อากาศเข้าไปภายในเตาได้ เว้นที่ว่างภายในไว้สำหรับบรรจุผลงาน นำเชื้อเพลิงที่สามารถหาได้ภายในท้องถิ่น อาทิเช่น แกลบ ฟางข้าว เศษใบไม้แห้ง กิ่งไม้ ฯลฯ นำมาบรรจุภายในเตาให้เต็มพื้นที่ว่างโดยรอบผลงาน หลังจากนั้นจึงทำการเผา โดยมีการเติมเชื้อเพลิงเพิ่มประมาณ ๒-๓ รอบ รอให้เตาลดอุณหภูมิ จึงนำผลงานออก

องค์ความรู้
การย่อมนิพนธ์ชาติ

ครุฑสุธา เตียงเกต

การย้อมด้วยสีธรรมชาติ

การใช้สีธรรมชาติ เริ่มตั้งแต่ในสมัยยุคหิน จากภาพเขียนสีบนผนังถ้ำ การเขียนลวดลายในภาชนะดินเผา หรือเครื่องถ้วยในสมัยต่อมา การวาดภาพจิตรกรรมฝาผนัง การวาดลวดลายบนผืนผ้า เช่นผ้าพระบฏ หรือการใช้สีธรรมชาติในการย้อมเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวันของคนแทบทุกคนแล้ว สีธรรมชาติดั้งแต่ในสังคมพึ่งตนเอง ระดับที่เป็นอุตสาหกรรม ทั้งในซีกโลกตะวันตก และตะวันออก

ชุมชนล้านนามีการใช้สีธรรมชาติในการย้อมเส้นใยเพื่อนำมาทอผ้า และการย้อมผืนผ้าที่ทอสำเร็จแล้วมาตั้งแต่อดีต โดยเฉพาะสีหม้อฮ่อม อันได้จากใบฮ่อม หรือคราม ที่ใช้ย้อมสีน้ำเงินเข้มในเสื้อผ้าของแทบทุกคนแล้วของล้านนา

นอกจากนี้ยังมีสีธรรมชาติอื่นๆ ที่นำมาจากธรรมชาติ อันได้แก่ พืช สัตว์ และแร่ธาตุ เช่น สีแดงได้จากครั่ง สีจากดินแดง โคลน ส่วนต่างๆ ของพืชที่ใช้ได้ในการย้อม เช่น รากสะลัก หรือ ยอป่า ให้สีแดง ขมิ้น ให้สีเหลือง เปลือกไม้หลากหลายชนิดให้สีน้ำตาล เช่น ประดู่ กระท้อน มะพร้าว สัก สมอ สมอพิเภก เป็นต้น เปลือกไม้ที่ให้สีเขียว เช่น มะลิโตไม้ หรือเพกา จากแก่นไม้ที่ให้สีธรรมชาติ เช่น ขนุน ให้สีเหลือง แก่นไม้ฝาง ให้สีชมพูถึงแดง จากลูกไม้ที่ให้สีธรรมชาติ เช่น มะเกลือ ให้สีน้ำตาล เทา จนถึงดำ ลูกบะดะ ให้สีเหลือง ส่วนที่ได้สีจากใบ เช่น ฮ่อม คราม ให้สีน้ำเงิน ส่วนของดอกที่ให้สี เช่นดอกทองกวาว ดาวเรือง กรรณิการ์ เป็นต้น

ปัจจุบันคนหันมาสนใจเรื่องของการย้อมผ้าสีธรรมชาติเพิ่มมากขึ้นอาจจะเนื่องมาจากอันตรายที่ได้รับจากการใช้สารเคมีในการย้อมผ้า จึงมีการรื้อฟื้นการย้อมผ้าจากสีธรรมชาติ อีกทั้งการย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติจะได้สีที่สวยงาม

นุ่มนวล ผ้าจะมีกลิ่นหอมตามกลิ่นของวัสดุธรรมชาติที่เรานำมาย้อมผ้า เช่น การย้อมผ้าด้วยฮ่อม

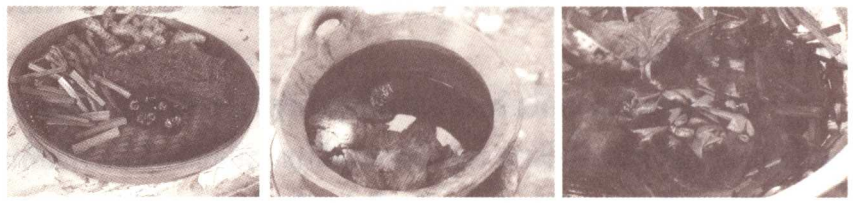
วิธีการย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติ นั้น มีวิธีการย้อมที่แตกต่างกัน ๒ วิธี คือ การย้อมร้อนและการย้อมเย็น

๑. การย้อมร้อน ส่วนใหญ่จะเป็นวิธีที่ใช้สำหรับวัตถุดิบที่ให้สีธรรมชาติ ประเภทเปลือกไม้ แก่นไม้ ที่ต้องใช้ความร้อนสกัดเนื้อสีโดยการต้มจึงจะได้สีธรรมชาติ จากนั้นจึงนำผ้าไปต้มในหม้อที่ใส่น้ำสี ใช้ไม้คนเพื่อให้ผ้าโดนน้ำสีอย่างทั่วถึง เมื่อได้สีตามต้องการจึงนำไปซักและตากแห้ง ซึ่งการย้อมร้อนมีขั้นตอนดังนี้

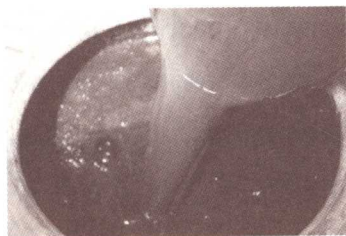
- นำผ้าที่จะไปทำการย้อม มาซักด้วยน้ำสะอาดเพื่อขจัดฝุ่นและไขมันต่างๆ จากนั้นบีบน้ำออกให้หมาดเพื่อให้สีที่ย้อมติดเส้นผ้าอย่างสม่ำเสมอ

- นำผ้าที่บีบหมาดแล้วลงไปต้มในหม้อน้ำสี คนผ้าอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้สีเข้าไปในผ้าอย่างทั่วถึงประมาณ ๓๐ นาที (ขึ้นอยู่กับชนิดของวัตถุดิบที่นำมาย้อม)

- เมื่อได้สีตามต้องการ นำผ้าขึ้นจากหม้อต้ม บิดให้หมาด แล้วนำไปซักด้วยน้ำสะอาด ตากให้แห้ง ถ้าต้องการให้สีเข้มขึ้นสามารถนำมาต้มอีกครั้งหนึ่งจนกว่าจะได้สีตามต้องการ (ในกรณีที่ยากให้ผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติสามารถที่มีสีที่คงทน เมื่อมัดย้อมเสร็จนำผ้ามาตากจนแห้งแล้ว นำผ้าที่แห้งมาจุ่มลงในน้ำใบขี้เหล็กที่ต้มใส่เกลือ แช่ว้าไว้ประมาณ ๑๐-๑๕ นาที แล้วซักตากตามปกติจะทำให้สีอยู่ติดผ้าคงทนขึ้น)

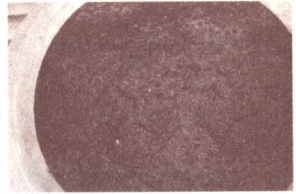
๒.การย้อมเย็น เป็นวิธีที่ใช้สำหรับวัตถุดิบที่ให้สีธรรมชาติ ประเภทใบ ดอก ราก ซึ่งได้น้ำสีโดยการตำ เพื่อให้น้ำสีออกจากวัตถุดิบเหล่านั้น จากนั้นจึงนำน้ำผสมกับวัตถุดิบที่ดำ แล้วคั้นน้ำออกมา โดยที่ไม่ต้องต้มเพื่อสกัดน้ำสี เหมือนการย้อมร้อน จากนั้นเตรียมน้ำสีใส่ไว้ในหม้อหรือกะละมัง นำผ้าลงไปจุ่มลงในภาชนะที่ใส่น้ำสีไว้ใช้มือคนบีบ จนกระทั่งได้สีตามต้องการ หรือจะทำการหมักไว้เพื่อให้สีที่ได้เข้มข้น

วัตถุดิบที่ให้สีย้อมธรรมชาติ

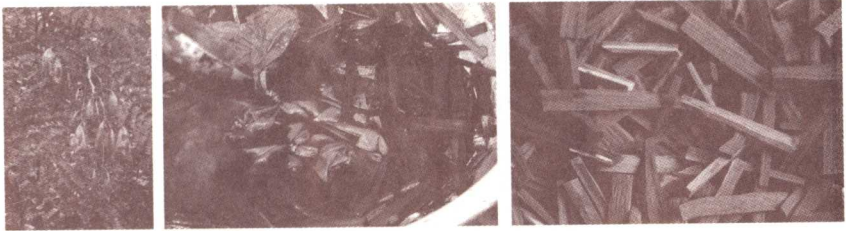
ฮ่อม/คราม

ชาวล้านนา ได้สีครามมาจากต้นคราม ต้นฮ่อม นำต้นครามมาตัดและมัดนำมาแช่ในภาชนะที่เตรียมไว้ แช่น้ำไว้ ๒-๓ คืน จากนั้นบีบน้ำจากต้นครามที่แช่ไว้ กากที่เหลือทิ้งไป สีที่ได้จะเป็นสีฟ้า จากนั้นนำปูนขาวตีลงไป ในน้ำ (การใส่ปูนขาวขึ้นอยู่กับความชำนาญของแต่ละคน) จนน้ำเป็นฟอง กลิ่นก็หอมขึ้น สีที่ได้จะเป็นสีน้ำเงินแก่ จะแช่น้ำไว้ประมาณ ๒-๓ วัน ให้ตกตะกอน กรองเอาน้ำออกจนเหลือแต่ตะกอน และนำไปเก็บไว้ในที่เปียก ถ้าแห้งแสดงว่าใช้การไม่ได้ การทำน้ำครามให้ใช้ได้ตลอดการย้อมจะใช้น้ำต่างแ่งๆ ที่กรองจากซี้เถ้า ใส่ลงไปใต้น้ำฮ่อม หรือครามจะทำให้น้ำครามไม่ตายคือไม่เสีย ผู้ย้อมจะใส่กรดหรือด่าง เช่น มะกรูดน้ำซี้เถ้า ปูนขาว ลงในหม้อหมัก การย้อมผ้าควรจะต้องทิ้งช่วงเวลาไว้อย่างน้อย ๑๒ ชั่วโมง เพื่อให้หม้อที่แช่น้ำไว้เกิดการหมัก

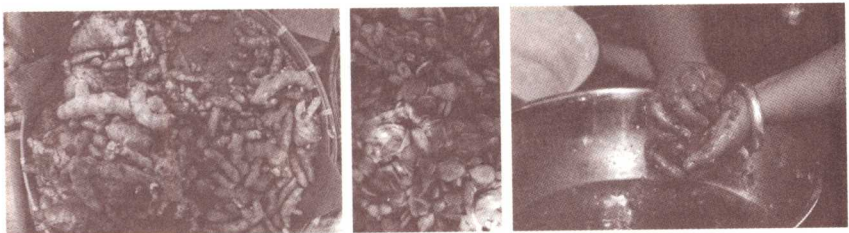
แก่นฝาง

ฝางเป็นไม้ต้นขนาดเล็กหรือไม้พุ่มรอเลื้อย สูง ๘-๑๐ เมตร มีหนาม
แข็งๆ ทิวทั้งลำต้น ผลัดใบแต่ผลิใบไฉจะแตกกิ่งแขนงชิดพื้นดิน เลื้อยพาดเกาะ
ไม้อื่นไปได้ถึง ๑๐ เมตร เปลือกนอกสีเทาออกเหลือง การใช้ฝางในการย้อมผ้า
จะใช้ส่วนของแก่นสั้มาแช่น้ำหรือต้มเคี่ยวจะทำให้สีที่อยู่ในแก่นฝางออกมา
จะได้สีชมพูเข้ม

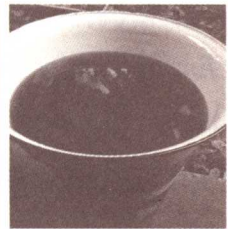
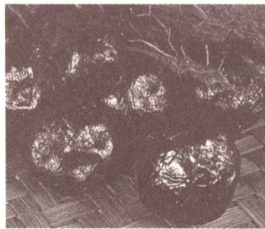
ขมิ้น

ขมิ้น เป็นไม้ล้มลุก อายุหลายปี สูง ๓๐-๔๐ ซม. เหง้าใต้ดินรูปไข่มีแขนง
รูปทรงกระบอกแตกออกด้านข้าง ๒ ด้าน ตรงกันข้ามเนื้อในเหง้าสีเหลืองส้ม
มีกลิ่นเฉพาะ การนำขมิ้นมาย้อมสีฝ้านั้น จะใช้ส่วนของเหง้าที่อยู่ใต้ดินมาตำ
หรือสับ ให้พอแหลก แล้วนำมาชงกับน้ำ เพื่อให้สีที่อยู่ในขมิ้นออกมา

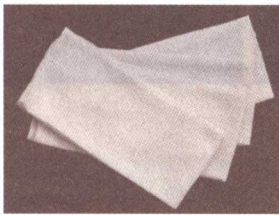
สีเสียด

สีเสียดเป็นพันธุ์ไม้พวกเดียวกับชะอมเป็นไม้ต้นขนาดกลาง ลำต้นตรง เปลือกสีเทาอมน้ำตาลขรุขระแตกเป็นสะเก็ด ตามกิ่งก้านมีหนามแหลมโค้งๆ เป็นคู่ๆ อยู่ทั่วไป ถ้าต้นสูงใหญ่แล้ว กิ่งจะไปอยู่บริเวณเรือนยอดหมด และโคนต้นมักเตียน ใบเป็นใบประกอบแบบขนนกสองชั้น ดอกออกเป็นช่อที่ข้อใบ รูปทรงกระบอกแบบก้านรูปยาว ๕-๑๐ ซม. เต็มไปด้วยกระจุกดอกเล็กๆ สีเหลือง สีนวล กลิ่นหอมอ่อนๆ ผลเป็นฝักแคบ บาง ยาว ออกสีน้ำตาลเมื่อแก่จัดและจะแตกออกเมื่อฝักแห้ง ส่วนที่สามารถนำมาย้อมสีธรรมชาติได้นั้นเป็นส่วนของยางไม้ที่ได้มาจากต้นสีเสียด ซึ่งจะใช้ได้ทั้งการกินหมาก และให้สีในการย้อมผ้า โดยจะให้สีน้ำตาลเข้ม

ขั้นตอนการทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติ

เริ่มจากเตรียมอุปกรณ์ คือผ้าฝ้าย เส้นฝ้าย ขนาดตามต้องการขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการใช้ หรือเสื้อผ้าที่เย็บแล้ว แต่ต้องเป็นผ้าใยธรรมชาติล้วนๆ ไม่ผสมใยสังเคราะห์หรือผสมให้น้อยที่สุด

ขั้นตอนการเตรียมสีธรรมชาติ

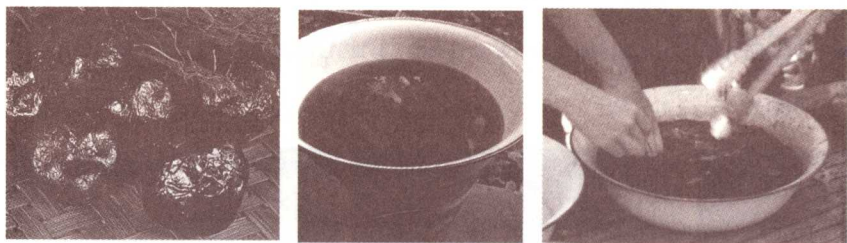
๑. ขมิ้น โดยนำขมิ้นมาซอยหั่นเป็นชิ้นเล็กๆ และตำขมิ้นในครกให้แหลกพอสมควร จากนั้นผสมน้ำเปล่าลงไป ใช้มือคั้นขมิ้นกับน้ำจนได้น้ำสีเหลืองออกมา จากนั้นกรองเนื้อขมิ้นด้วยผ้าขาวบางเหลือไว้แต่น้ำสำหรับย้อม ถ้าอยากได้สีที่มีเนื้อสีเข้มข้น ให้เติมน้ำต่าง(น้ำปูนขาว น้ำปูนแดง น้ำซี้เถ้า) แล้วจึงนำผ้าลงย้อม

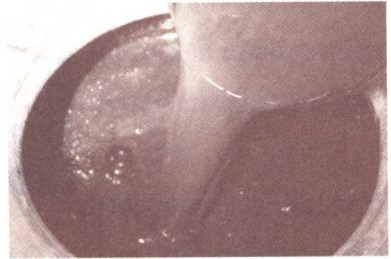
๒. แก่นฝาง นำแก่นฝางลงต้มกับน้ำพอประมาณ ไม่ควรใส่น้ำเยอะเกินไปจะทำให้เนื้อสีไม่เข้ม ต้มจนเนื้อสีออกมาจากแก่นไม้ฝาง เป็นสีชมพูเข้ม จากนั้นยกลงจากเตาต้ม แล้วตักเอาแก่นฝางออกบางส่วน ทิ้งให้น้ำสีอุ่น ถ้าอยากได้สีที่มีเนื้อสีเข้มขึ้นให้ตักน้ำฝางใส่ภาชนะแล้วเติมน้ำต่าง (น้ำปูนขาว น้ำปูนแดง น้ำขี้เถ้า) แล้วจึงนำมาย้อมผ้า

๓. สีเสียด นำสีเสียดที่เป็นก้อนประมาณ ๓-๕ ก้อน ใส่ลงไปในกะละมัง ใส่น้ำลงไปพอสมควร แล้วต้มสีเสียดให้ละลายจนได้น้ำสีน้ำตาลเข้ม จากนั้นนำน้ำสีเสียดที่ได้พักไว้พออุ่น ถ้าอยากได้สีที่มีเนื้อสีเข้มขึ้น ให้เติมน้ำต่าง (น้ำปูนขาว น้ำปูนแดง น้ำขี้เถ้า) ลงไปในน้ำสีเล็กน้อย แล้วจึงนำผ้าลงย้อม

๔.คราม นำต้นครามาตัดและมัดนำมาแช่ในภาชนะที่เตรียมไว้ แช่น้ำไว้ ๒-๓ คืน จากนั้นบีบเอาน้ำจากต้นครามที่แช่ไว้ กากที่เหลือทิ้งไป สีที่ได้จะเป็นสีฟ้า จากนั้นนำปูนขาวตลกลงไปในน้ำ (การใส่ปูนขาวขึ้นอยู่กับความชำนาญของแต่ละคน) จนน้ำเป็นฟอง กลิ่นก็หอมขึ้น สีที่ได้จะเป็นสีน้ำเงินแก่ จะแช่น้ำไว้ประมาณ ๒-๓ วัน ให้ตกตะกอน กรองเอาน้ำออกจนเหลือแต่ตะกอน และนำไปเก็บไว้ในที่เปียก ถ้าแห้งแสดงว่าใช้การไม่ได้ การทำน้ำครามให้ใช้ได้ตลอดการย้อมจะใช้น้ำต่างแ่ง ๆ ที่กรองจากซี้เถ้าใส่ลงไปในน้ำย้อมหรือคราม จะทำให้น้ำครามไม่ตายคือไม่เสีย ผู้ย้อมจะใส่กรดหรือด่าง เช่น มะกรูด เหล้าปูนขาว ลงในหม้อหมัก การย้อมผ้าควรจะทำในช่วงเวลาไว้อย่างน้อย ๑๒ ชั่วโมง เพื่อให้หม้อที่แช่น้ำไว้เกิดการหมัก

ขั้นตอนการทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติ

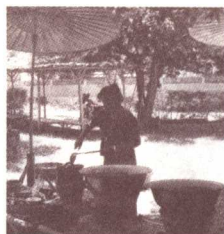
อุปกรณ์ให้เกิดลาย

๑. หนังสยาง ๒. เชือกฟาง ๓. ไม้หนีบผ้า

อุปกรณ์ในการย้อม

๑. ปิ๊บ หม้อ หรือกะละมัง ที่สามารถตั้งไฟได้

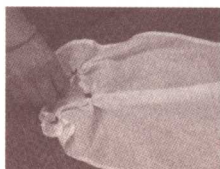
๒. เต้าแก๊ส เต้าถ่าน หรือสามเส้า พร้อมเชื้อเพลิง ไม้ขีด ถ่าน ฟืน น้ำ

วิธีการมัดย้อม

๑. เมื่อเตรียมวัสดุดิบที่ให้สีเรียบร้อยแล้ว ก็นำผ้าตามขนาดที่เตรียมไว้มาทำให้เกิดลวดลาย โดยการใช้หนังสยาง เชือกฟาง ไม้หนีบผ้า หรือวัสดุต่างๆ ที่จะนำมามัดผ้าเพื่อให้เกิดลวดลายในรูปแบบต่างๆ ตามใจชอบ

๒. มัดผ้าด้วยหนังสยาง หรือเชือกฟางให้แน่นทั่วทั้งผืน เพื่อป้องกันไม่ให้อสีซึมเข้าไปได้

๓. เมื่อเตรียมผ้าที่พร้อมสำหรับการใช้ในการย้อมเรียบร้อยแล้ว จากนั้น ตั้งกะละมังต้มน้ำเปล่า เพื่อนำผ้าที่เราจะให้ในการย้อมลงมาต้ม เพื่อทำความสะอาด เพราะผ้าที่เตรียมไว้นั้นอาจจะมียังไขมัน ฟูน หรือสารเคมีที่ติดอยู่กับผ้า เมื่อนำมาต้มสิ่งแปลกปลอมนั้นหลุดออกไป และทำให้ผ้านั้นสามารถดูดสีธรรมชาติได้ดี ติดทนนาน เมื่อต้มผ้าไว้สักครู่แล้ว ทิ้งให้เย็นสักครู่ แล้วบิดน้ำออกให้ผ้าเปียกหมาดๆ

๔. ผ้าที่เตรียมเสร็จแล้วจากข้อ ๓ นำมาจุ่มในน้ำสีย้อมธรรมชาติตามสีที่ต้องการ ทิ้งไว้ในน้ำให้สีซึมเข้าไปทั่วผืน แล้วใช้มือ หรือไม้ที่สามารถขยี้ผ้าที่ลงจุ่มสีเพื่อให้สีที่ย้อมผ้านั้นทั่วถึง เมื่อสีซึมทั่วผืนแล้วทิ้งไว้สักครู่ จึงนำผ้าขึ้นจากน้ำสี บีบน้ำสีออก จากนั้นแกะหนัวยาง หรือวัสดุที่ทำให้เกิดลายที่ผ้าออกให้หมด

๕. เมื่อแกะลายที่ผ้าออกเรียบร้อยแล้ว นำผ้าไปตากแดด ผึ่งให้แห้ง และให้สีติดผ้า ข้อควรระวังที่สำคัญคือ เมื่อเอาผ้าขึ้นมาจากน้ำสี และแกะหนัวยาง หรือเชือกเรียบร้อยแล้ว ไม่ควรที่จะเอาผ้าไปซักหรือล้างน้ำเปล่าเป็นอันขาด เพราะอาจจะทำให้สีหลุดออกจากผ้าได้

๖. เมื่อนำผ้ามาตากจนแห้งแล้วให้นำผ้าไปซัก ซักครั้งแรกสีจะตกบ้าง ถือเป็นเรื่องปกติ เมื่อซักตากเรียบร้อยแล้ว ก็สามารถนำผ้าที่มีดย้อมเองนั้นไปใช้ประโยชน์ได้จริงตามต้องการ

(ในกรณีที่ยอยากให้ผ้ามีดย้อมจากสีธรรมชาติสามารถมีสีที่คงทน เมื่อมีดย้อมเสร็จนำผ้ามาตากจนแห้งแล้ว นำผ้าที่แห้งมาจุ่มลงในน้ำไบซีเหล็กที่ต้มใส่เกลือ แช่ผ้าไว้ประมาณ ๑๐-๑๕ นาที แล้วซักตากตามปกติจะทำให้สีอยู่ติดผ้าคงทนขึ้น)

องค์ความรู้การดูแลโหลหะ

ครุฑิเรก สิทธิการ

ประวัติความเป็นมาการต้องลาย

การต้องลาย หรือการต่งลาย ในภาคเหนือ หมายถึงการตอกลายหรือ
ดุนลายลงบนแผ่นโลหะ ทางภาคกลางเรียกว่า การบุดุนโลหะ เพื่อให้เกิดความ
ต่างระดับ มิติ สูง ต่ำ ของลวดลาย

ต่ง ในภาษาเหนือ หมายถึง การต้องลายเป็นกระบวนการหนึ่งของการ
ทำให้เกิดลวดลายบนชิ้นงานโดยจินตนาการการออกแบบของช่างผสมกับ
เทคนิคฝีมือและประสบการณ์ในการทำงานช่าง ทำให้ได้ผลงานที่ออกมา
มีความประณีต สวยงาม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมนุษย์ได้รู้จักนำโลหะชนิดต่างๆ
ได้แก่ เงิน ทองคำ ทองแดง และทองเหลืองมาทำเป็นสิ่งของเครื่องใช้ในบ้าน
ของตกแต่งเครื่องประดับและของที่ระลึก ตั้งแต่การประดิษฐ์ด้วยมืออย่างง่าย
จนถึงการประดิษฐ์ที่สลับซับซ้อน ซึ่งเป็นงานประณีตศิลป์ชั้นสูง

ลักษณะเด่นของการต้องลายทางภาคเหนืออยู่ที่การแกะลายทั้งสอง
ด้าน ซึ่งภาคอื่นมักจะแกะลายเฉพาะด้านนอกด้านเดียว แต่ช่างทางภาคเหนือ
จะใช้วิธีการดุนลายจากด้านในให้หุ่นตามโครงร่างรอบนอกของลายก่อน แล้ว
จึงใช้วิธีการตอกลายจากด้านนอกเข้าไปเพื่อทำรายละเอียดอีกครั้งหนึ่ง

ความหมายของการต้องลาย

การต้องลาย หรือ ต่งลายในภาษาเหนือ หมายถึง การตอกลายลงบนแผ่นโลหะที่ถูกตีเป็นแผ่นบางเรียบ ด้านใต้ของแผ่นโลหะจะถูกรองรับด้วยชั้นผสมน้ำมันหมู โดยชั้นที่จะนำมาเป็นตัวยึดแผ่นโลหะเอาไว้ เพื่อให้ง่ายต่อการตอกลายตามแบบที่ต้องการสามารถทำได้ ๒ วิธี คือ การตอกลวดลายจากด้านในออกมา จนเกิดลักษณะนูนตามโครงร่าง เรียกว่า การดุนลาย วิธีที่ ๒ การตอกลวดลายจากด้านนอกจนได้รายละเอียดสวยงาม เรียกว่า การต้องลาย

ขั้นตอนการต้องลาย

- ๑.เขียนลายที่ต้องการลงบนแผ่นโลหะ
- ๒.นำแผ่นโลหะมาวางบนฐานรองชั้นที่ผสมน้ำมันหมูไว้แล้ว
- ๓.ทำการดุนลายหรือต้องลายลงบนแผ่นโลหะตามลวดลายที่เขียนไว้ โดยใช้เครื่องมือตอกที่เรียกว่า เหล็กต่งหรือมาบ เหล็กที่นำมาตอกหรือดุนลายจะมีขนาดของส่วนปลายที่แตกต่างกันออกไป รวมทั้งพื้นผิวก็จะมีแตกต่างกันออกไปตามชนิดและประเภทของเหล็กที่จะใช้ทำงาน

อุปกรณ์ให้เกิดลาย

- วัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวล้านนาคือการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาด้านสถาปัตยกรรมและการตกแต่งวิหาร โบสถ์ เจดีย์ ที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นทางศิลปกรรมและจิตรกรรมของภูมิปัญญาล้านนาที่สืบทอดกันมาจากอดีตอันยาวนานกว่า ๗๐๐ ปี นับตั้งแต่การตั้งเมืองเชียงใหม่

- ชุมชนบ้านวัวลายมีชื่อเสียงในการสืบทอดภูมิปัญญาล้านนาด้านการทำเครื่องเงินและจิตรกรรมฝาผนัง ด้านการต้องลายแผ่นอลูมิเนียม เงิน และทองแดง

- การสืบทอดภูมิปัญญาด้านการทำเครื่องเงินและการต้องลายลงบนแผ่นโลหะมักทำผ่านศิลปินผู้รับสืบทอดแบบดั้งเดิมสู่ลูกหลานในระบบเครือญาติของแต่ละครอบครัว ซึ่งมีข้อจำกัดในการฝึกฝนแบบตัวต่อตัวที่บ้านของศิลปินซึ่งใช้ระยะเวลา ๒-๓ ปี เป็นอย่างน้อย

- ความตื่นตัวของตลาดและนักท่องเที่ยวต่อผลิตภัณฑ์การต้องลายที่ทำจากแผ่นอลูมิเนียม ซึ่งมีราคาถูกและใช้ประดับตกแต่งเป็นเครื่องแต่งกายเครื่องใช้สอยประจำวัน ระดับห้อง ระดับฝาผนังบ้าน และประดับตามโรงแรมสถานที่ราชการ เริ่มมีความต้องการในตัวผลิตภัณฑ์ต้องลายที่หลากหลายรูปแบบของผลิตภัณฑ์และหลากหลายลวดลาย

- ได้มีการนำกระบวนการเรียนและการฝึกทักษะด้วยชุดวิชาและสื่อประสมเสริมการฝึกทักษะแบบตัวต่อตัว และกับระบบกลุ่มผู้เรียน ควบคุมการสอนของผู้สอน ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการต้องลาย จึงเป็นทางเลือกใหม่ที่เอื้อให้ผู้เรียน สามารถ เรียนรู้ได้ง่ายขึ้นอย่างเป็นขั้นเป็นตอน และสามารถขอคำปรึกษา ประเมินความก้าวหน้าของตนเองร่วมกับผู้สอนได้ในทุกขั้นตอน อีกทั้งยังเอื้อให้ผู้เรียนได้นำชุดวิชาและทักษะที่ได้ไปฝึกหาคความชำนาญ ผลิตชิ้นงานเพื่อเป็นอาชีพอิสระของตนได้เมื่อจบหลักสูตร

- ปัจจุบันมีคนหนุ่มสาวหันมาฝึกการต้องลายเป็นอาชีพเพื่อสร้างรายได้ที่มั่นคงให้กับตนเอง โดยเป็นอาชีพอิสระ และสามารถอยู่กับครอบครัวได้

ความเป็นมาและพัฒนาการของลวดลาย

ลายดั้งเดิม ได้แก่

ลายนางรำหรือลายพม่า เป็นลวดลายดั้งเดิมของบ้านวัวลาย โดยช่างบ้านวัวลายได้เรียนรู้มาจากช่างหลวงหรือช่างพม่าที่ถูกจับมาเป็นเชลยศึกในสมัยพระเจ้ากาวิละ โดยพวกพม่านี้ได้รวมตัวกันอยู่ที่ข้างวัดแสนฝาง ส่วนมากเป็นช่างเงิน พวกพม่ากลุ่มนี้เองที่คิดลวดลายพวกเทพต่างๆ ที่ตนเองนับถือนำไปสลักไว้บนสลุงเงิน

ลายสิบสองราศีหรือสิบสองนักษัตร เป็นลวดลายที่ชาวบ้านวัวลายได้นำไปเกิดของมนุษย์มาสลักบนสลุงเงินซึ่งเป็นความเชื่ออย่างหนึ่งชาวบ้านที่มีต่อโชคชะตาราศีโดยเริ่มแรกชาวบ้านวัวลายได้สลักลวดลายเพียงราศีเดียวเท่านั้น ต่อมาได้พัฒนาสลักให้ครบสิบสองราศี โดยช่างบ้านวัวลายที่เข้าชั้นแก้ววัวลายส่งให้ไปเรียนในคุ้มหลวง และหมู่บ้านวัวลายจะแตกต่างจากบ้านอื่น คือปีกุนจะเป็นรูปช่างไม้ใช้รูปหมูเพราะถือว่าช่างเป็นสัตว์ใหญ่และเป็นพาหนะของกษัตริย์

ลายพุทธประวัติรามเกียรติ์ ลายพุทธประวัติส่วนใหญ่ช่างบ้านวัวลายจะนิยมสลักตอนพระเวสสันดรให้ทาน ซึ่งถือเป็นชาติหนึ่งของพระพุทธเจ้าที่ได้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และความเมตตาแก่สัตว์โลกทั้งหลาย จากคำบอกเล่าของช่างบ้านวัวลายว่าเป็นภาพจินตนาการมาจากผนังในวิหารวัดหมื่นสาร

ส่วนลายรามเกียรติ์นิยมสลักตอนพระลักษมณ์ พระราม ยกทัพไปตีข้าศึกอันเป็น
ท่าที่สวยงามและเป็นที่นิยมของลูกค้ำ

ลายดอกบัวและลายดอกกระถิน ที่มาของลายดอกบัวเป็นลายดอกไม้
พิเศษที่เกี่ยวกับลัทธิศาสนาอยู่มาก โดยเฉพาะศาสนาตันตระวันออกไกล
ยกเว้นศาสนาอิสลาม มักจะมีดอกบัวไปเกี่ยวข้องเสมอ บัวถือว่าเป็นไม้มีสกุล
ถ้าน้ำหล่อเลี้ยงสกปรกบัวก็จะตายหมด ส่วนลายดอกกระถิน ในสมัยก่อน
ชาวบ้านวัลายชอบปลูกดอกกระถินไว้ข้างบ้าน ส่วนมากปลูกเพื่อเป็นรั้ว ช่าง
บ้านวัลายจึงนำดอกกระถินมาสลักไว้บนชิ้นเงิน เพื่อให้เป็นเอกลักษณ์ของ
บ้านวัลาย โดยแบ่งเป็น ๒ แบบคือ ลายดอกกระถินและ ลายดอกพ่าย

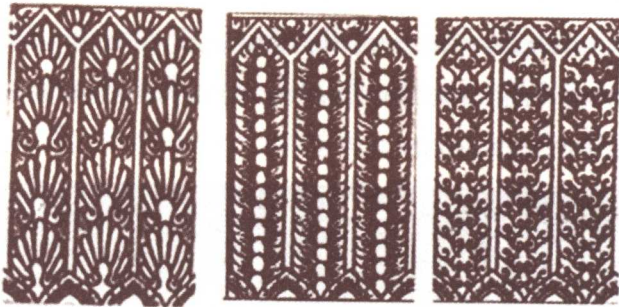
ลายเทพพนม เป็นเทพหนึ่งที่ชาวอินดูนับถือจะปรากฏให้เห็นตามแนว
กำแพงวัดหรือผนังโบสถ์ของวัดหมื่นสารชาวบ้านวัลายจึงนำมาสลักลายลง
บนสลุงเงินเพื่อความสวยงาม

ลายชานา ลายชนบท หรือลายธรรมชาติ เป็นการถ่ายทอดความ
ประทับใจของช่างที่มีต่อสภาพแวดล้อมตามชนบท เช่น ช้างลากซุง คนไถนา
คนดำข้าว ทำให้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมชนบทว่ามีความเป็นอยู่อย่างไร
ในอดีต

ลายปัจจุบัน (ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๐๐ เป็นต้นมา)

ลายเส้นต่างๆ หรือลายแม่ย่อย ลักษณะของลายมาจากดอกไม้ที่มีลักษณะเป็นพวง เป็นช่อ โดยในสมัยก่อนชาวบ้านแม่ย่อย อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ กลุ่มหนึ่งได้มาศึกษาเรียนรู้วิธีการตีสลุงและแกะสลักลวดลายบนสลุงเงินที่บ้านวัวลายพอเริ่มทำได้ก็กลับไปตั้งโรงงานเองที่บ้านแม่ย่อยและได้ถ่ายทอดความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับสลุงเงินและการสลักลวดลายให้ชาวบ้านแม่ย่อยที่ต้องการจะเรียนรู้งานด้านนี้ต่อมาชาวบ้านแม่ย่อยคิดอยากมีลายเป็นของตัวเองจึงได้หาสัญลักษณ์ที่มีอยู่ในหมู่บ้านของตนเอง ซึ่งได้แก่ ดอกหมาก ดอกพร้าว ดอกพลู เป็นต้น ชาวบ้านจึงได้นำลายจากผลไม้ดังกล่าวมาสลักลงบนสลุงจนเกิดเป็นลายเส้นต่างๆ

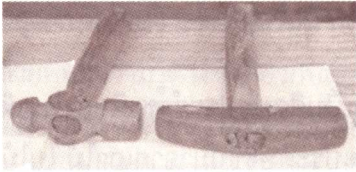
ลายเปลว คล้ายกับเถาไม้หรือเปลวไฟที่แลบเลียไหวระริกเมื่อต้องลมลายเปลวส่วนมากนิยมทำเป็นภาพประกอบในเถาบาย ซึ่งอาจจะเป็นภาพรามเกียรติ์ หรือเรื่องอื่นๆ ตลอดจนภาพเทพพนมด้วย

ลายขอบหรือลายเชิง ที่มาของลายเกิดจากการที่ชาวบ้านได้ร่วมกันทำเครื่องเงินขึ้น (สลุงหลวงน้ำหนัก ๕๓๖ บาท) ชาวบ้านวัวลายได้คิดลายใหม่ที่จะสลักบนสลุงคือลายขอบหรือลายเชิงขึ้น ต่อมาลายดังกล่าวได้เป็นที่รู้จักนิยมและแพร่หลาย และหลายคนได้เห็นความหมายและความสำคัญของการทำลายนี้

ลายนกหรือลายไทย ที่มาของลายเป็นศิลปะประจำชาติของไทยที่สืบเนื่องมาแต่โบราณ ลายไทยหรือลายนกจะประดิษฐ์ขึ้นมาจากเถาไม้ ใบไม้ ดอกไม้ ซึ่งได้ตกแต่งดัดแปลงให้งดงามยิ่งขึ้นบนชิ้นเงิน ลายไทยจะมีลีลาอ่อนช้อย นุ่มนวล เมื่อนำไปบรรจุหรือสลักลงบนสลุงเงินจะทำให้เกิดความสวยงามความแตกต่างของลายดั้งเดิมหรือลายโบราณกับลายปัจจุบัน ลายดั้งเดิมจะมีความละเอียดอ่อนและสวยงามกว่า และจะเน้นในเรื่องความเชื่อทางศาสนาเป็นลายที่เกิดจากความรู้สึกนึกคิด โดยใช้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นองค์ประกอบ

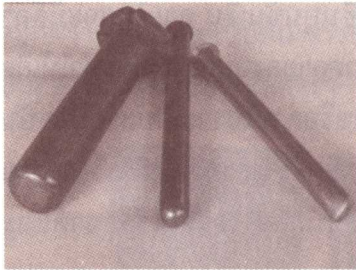

อุปกรณ์ที่ใช้ในการดูแลโลหะ

ค้อนขนาดต่างๆ ขึ้นอยู่กับ

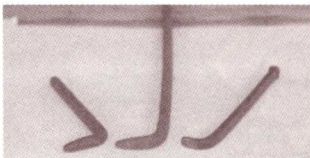
ความถนัดของแต่ละคน

เหล็กต่งหรือเหล็กตุน มีลักษณะ

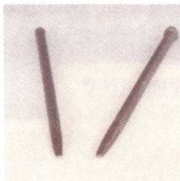
เป็นแท่งแหลม ปลายมน มีหลายขนาด ตั้งแต่เล็กไปจนถึงใหญ่ เหล็กต่งใช้กับงานขึ้นรูปหรืองานที่ต้องการให้ลายนูน บางครั้งจึงเรียกว่า “เหล็กตุนลายหรือเหล็กขึ้นรูป”

เหล็กต่อง มีลักษณะปลายแท่งเหล็กแบน แหลม คม คล้ายส้อม เป็นเหล็กที่ใช้กับงานด้านนอก ซึ่งเหล็กชนิดนี้สามารถแยกย่อยออกไปตามการใช้งาน ดังนี้

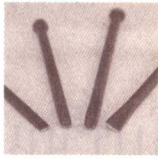
เหล็กเกือกม้า ใช้สำหรับงานที่

ต้องการความลึก เข้าซอก เข้ามุม ปลายเหล็กงอ ประมาณ ๙๐ องศา

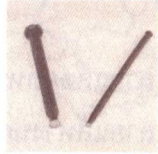

เหล็กเตี่ยว ใช้สำหรับเดินเส้น

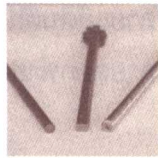
ตรงและเส้นโค้ง

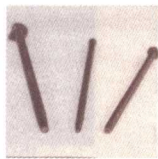
เหล็กโค้ง หรือเหล็กคมว่อง
ใหญ่ ใช้สำหรับเดินเส้นโค้งโดยเฉพาะ

เหล็กตีนช้าง ใช้สำหรับเก็บ
งานที่ต้องเข้าซอกเข้ามุม

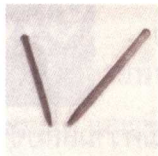
เหล็กหน้าเรียบ ใช้สำหรับงาน
ที่ต้องการแต่งพื้นผิวให้เรียบ

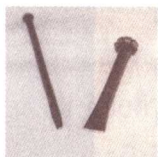
เหล็กดอกพิกุล ใช้สำหรับแต่ง
พื้นผิว ตรงปลายเหล็กเป็นรูปดอกพิกุล
ดังนั้นเวลาตอกลายจะออกมาเป็นลาย
ดอกพิกุล

เหล็กย่านื่อ หลายเหล็กเป็น
ลายตารางเล็กๆ สำหรับแต่งพื้นผิวใน
ขั้นตอนสุดท้ายเพื่อให้เกิดความสวยงาม
หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เหล็กมาบ”

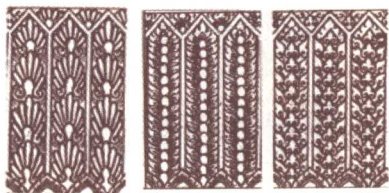
เหล็กตามน ใช้สำหรับแต่งพื้น
ผิวเพื่อให้เกิดลวดลายที่ดูแล้วขรุขระ

เหล็กคมชื่อ ใช้สำหรับงาน
ทั่วไปที่ต้องการเดินเส้นให้ตรง

เหล็กดอกหญ้า ปลายเหล็ก
จะเป็นรูปดอกหญ้า

รูปแบบลายโบราณ

ลายเส้ดอกหมาก
ลายเส้หางนกยูง
ลายเส้ตีนตุ๊กโต
ลายดอกพ้าย

ลักษณะลวดลาย

ลายเบา เป็นลายที่ช่างใช้เครื่องมือ ตอกลงไปบนภาชนะเพื่อให้เกิดลวดลายบน พื้นผิวโดยไม่มีมิติความสูงต่ำ ลายเบาที่นิยม ต้องลายคือ ลายดอก ๑๒ ราศี ลายช้างและลายเครือดอก

ลายนูนต่ำ เป็นลายที่ทำตามบรรพบุรุษ หรือลายที่ทำตามแต่ละท้องถิ่น ส่วนลายนูนต่ำทางภาคเหนือ บ้านว้าลายจะเป็นลายนูนต่ำซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของลวดลายทางภาคเหนือ (ลายพื้นเมือง) การทำลายนูนต่ำนั้นช่างรุ่นก่อนจะทำการแกะช่องของลายก่อน จากนั้นก็จะทำการตอกลาย ด้านในเพื่อให้เห็นลวดลายด้านนอก

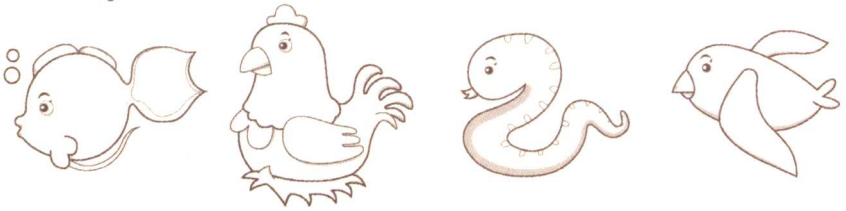

ลายนูนสูง ถือว่าเป็นการทำลายที่มีความสลับซับซ้อนมาก เป็นการ พัฒนาชิ้นงานให้มีความแตกต่างไปจากผลงาน ช่างรุ่นก่อนๆ แต่ก็ยังยึดหลักการทำงานของ ช่างรุ่นก่อนไว้ การทำลายนูนสูงยังถือว่าเป็น การทำงานที่ยาก ดังนั้นจะต้องมีสมาธิ ความ ใจเย็น ความอดทน ซึ่งกว่าจะสำเร็จต้องใช้เวลามาก

ลักษณะลวดลาย

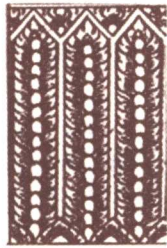
ลายการ์ตูน

ลายดอกประจำยาม

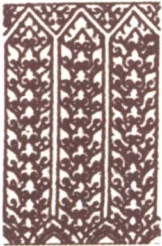
ลายเส้นดอกหมาก

ลายหางนกยูง

ลายเส้นตีนตุ๊กโต

ลายดอกพាយ

ลายดังกล่าวเป็นลายพื้นฐานโดยเฉพาะลายการ์ตูนที่เป็นลายเริ่มต้นที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ และเพิ่มความละเอียดของการดุนลายมากขึ้นเรื่อยๆ ขึ้นอยู่กับความชำนาญของผู้เรียนแต่ละคน

เมื่อผู้เรียนมีความเชี่ยวชาญการดุนลายดังกล่าวสามารถพัฒนารูปแบบและลายโดยการออกแบบลายด้วยตัวเองหรือการดุนลายที่มีความสลับซับซ้อนที่ต้องการความประณีตมากยิ่งขึ้นก็สามารถทำได้โดยอาจจะเป็นรูปแบบที่มีการผสมผสานระหว่างลายไทยกับลายพื้นเมือง หรือลายโบราณกับลายใหม่

องค์ความรู้เรื่องผ้าปักม้ง

รวบรวมโดย..กลุ่มละอ่ಂದอย

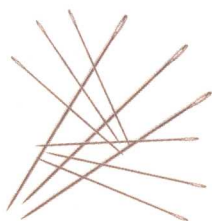
เกริ่นนำ

ไถ่ถามเพราะชน คนงามเพราะแต่ง เป็นคำพูดที่ติดปากที่ได้ยินกัน คนทุกคนทุกเผ่าพันธุ์ย่อมรักสวยรักงาม จึงมีการออกแบบและหาเครื่องแต่งกายมาประดับตกแต่งเสื้อผ้าตนเองให้สวยงาม ชาวเขาเผ่าม้งก็มีความคิดเช่นนี้เหมือนกันมีความเด่นชัดในเรื่องการปักผ้า เป็นศิลปะที่ทรงคุณค่า “ผ้าชาวเขาเผ่าม้ง” มีลวดลายปักเป็นมรดกอันล้ำค่าทางวัฒนธรรม มีความประณีตงดงาม ลวดลายปักบนผืนผ้าบ่งบอกถึง เรื่องราวของชนเผ่า การจินตนาการ และการคิดสร้างสรรค์ด้วยการร้อยเรียงเส้นด้ายเข้าด้วยกัน พื้นฐานการปักผ้าชาวเขาเผ่าม้งที่มีการก่อกำเนิดงานมาจากหัวใจ ที่มีใจรักในงานปักผ้า มาตั้งแต่บรรพบุรุษและสืบทอดมายังลูกหลาน ลวดลายที่ปรากฏนอกจากมีความงดงามแล้วยังสะท้อนคิดถึงสถานภาพและวัยของผู้ใช้ เช่นวัยหนุ่มสาวจะใช้ผ้าที่มีลวดลายใหญ่ สีสดใส ส่วนวัยสูงอายุนิยมใช้ผ้าที่มีลวดลายเล็กๆ สีขรึมๆ ส่วนที่เกี่ยวกับลายผ้าในอดีตไม่มีการบอกไว้ว่าทำมาเมื่อไร อย่างไร เป็นการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลานที่ให้เห็นเป็นรูปธรรม มีการพัฒนาต่อเนื่องกันมาช้านาน มีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมของผู้ปักลวดลาย จึงมีลวดลายม้งเกิดขึ้นมากมาย

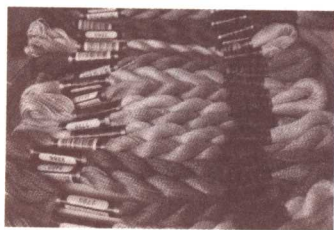
รูปแบบลายโบราณ

การปักผ้าเป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษของชนเผ่าม้ง เพื่อใช้ประดับตกแต่งเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย และของใช้ต่างๆ ให้เกิดความสวยงามนับว่าเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นที่สุดของชาวเขาเผ่าม้ง ลวดลายต่างๆ ของการปักผ้าเกิดจากการศึกษาจากธรรมชาติ แล้วนำมาประยุกต์เป็นลวดลายต่างๆ ซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่ามาก การปักไม่ได้มีอุปกรณ์ใดๆ มาช่วยนอกจากเข็ม ด้ายและผ้า เป็นการปักด้วยมือล้วนๆ ซึ่งสร้างสรรค์ผลงานได้อย่างสวยงามและมีคุณค่า ในปัจจุบันนอกจากจะปักเพื่อไว้ใช้เองแล้วยังได้ทำกันเป็นสินค้าจำหน่ายในรูปแบบต่างๆ เป็นอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวเป็นอย่างดี

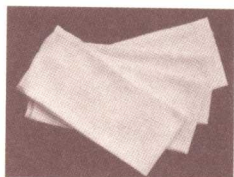
วัสดุที่ใช้ในการปัก

๑. เข็มเย็บผ้าสำหรับปักผ้าขนาดต่างๆ

๒. ด้ายสีต่างๆ

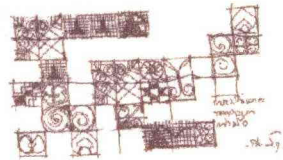
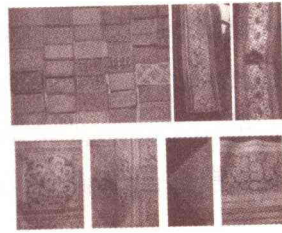
๓. ผ้าฝ้ายหรือผ้าก้นชง

๔. กรรไกร

๕. กระดาษลอกลาย

๖. แบบของลวดลายสำหรับ
วาดลงบนกระดาษลอกลาย

วิธีการปักผ้า

๑. นำลวดลายผ้าที่ต้องการมากดลวดลายคัดลอกลงบนกระดาษลอกลายจากนั้นนำลวดลายที่ได้ไปกดลอกลงบนผ้าฝ้ายหรือผ้ากันขงที่เตรียมไว้โดยใช้กระดาษคาร์บอนด์ หรือกระดาษก๊อปปี้

๒. ใช้ผ้าฝ้ายหรือผ้ากัญชงอีกผืนมาสอยทับซ้อนผ้าที่เตรียมไว้ให้ผ้ามีความหนามากขึ้นเป็นสองชั้น เพื่อเวลาปักผ้าจะได้ไม่ยุ่ย

๓. เมื่อได้ลวดลายบนผ้าแล้วนำเข็มร้อยด้วยด้ายสีที่ต้องการ ทำการปักลงบนลวดลายที่ได้วาดไว้โดยจะใช้ด้ายสีใดขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ปัก หากต้องการเปลี่ยนสีของด้ายที่ปักก็ให้ขมวดปมด้านหลังผ้า แล้วตัดด้วยกรรไกร จากนั้นร้อยด้ายด้วยสีที่ต้องการปักต่อไปจนเสร็จตามลายที่วาดไว้ หลังจากปักลวดลายตามที่ต้องการเสร็จแล้ว ให้เก็บปมด้ายบริเวณด้านหลังให้เรียบร้อยสามารถนำชิ้นงานผ้าปักชาวเขาเผ่าม้งที่ได้ไปปะบนเสื้อผ้าตามที่ต้องการ เพื่อให้เกิดความสวยงามเป็นการเย็บปะโดยใช้มือหรือจักรเย็บผ้าตามแต่ชิ้นงานที่จะทำ

ระยะเวลาในการปักงานแต่ละชิ้นขึ้นอยู่กับความยากง่ายของลวดลายที่ปักและเวลาในการปัก หากมีเวลาในการปักมากขึ้นงานก็เสร็จเร็วซึ่งโดยเฉลี่ยจะใช้เวลาปักประมาณ ๓ - ๔ เดือนหรือมากกว่า หากลายที่ต้องการปักมีความยากและซับซ้อน ทั้งนี้ยังขึ้นอยู่กับขนาดกว้างยาวของผืนผ้าที่ปักอีกด้วย

ลักษณะลวดลายมัง

ชาวเขาเผ่าม้งได้รับการสืบทอดวิธีการปักผ้ามาจากบรรพบุรุษ เป็นลักษณะของวิถีชีวิตซึ่งเริ่มฝึกหัดทำตั้งแต่อายุน้อย บางคนอายุได้ประมาณ ๗ - ๘ ปี ก็สามารถปักผ้าลวดลายง่ายๆ ได้แล้วลวดลายผ้าปักชาวเขาเผ่าม้งดั้งเดิมได้รับคำบอกเล่าว่า เริ่มแรกเป็นลักษณะลวดลายของตัวหนังสือของชาวเขาเผ่าม้ง โดยจะทำไว้เพื่อใช้ลงในครอบครัว เป็นวัฒนธรรม ประเพณีในการแต่งกายชนเผ่า

จากความเชื่อด้านพิธีกรรมและความเชื่อในการดำเนินชีวิต ที่ผูกพันกับธรรมชาติที่ปรากฏบนลายผ้าปักม้งของชาวเขาเผ่าม้งมีการเรียกชื่อต่างกันตามสำเนียงภาษาท้องถิ่นเท่านั้น ลวดลายส่วนใหญ่ได้มาจากธรรมชาติโดยเฉพาะชื่อพืชพรรณพฤกษา ชื่อจากสัตว์ ชื่อจากสิ่งแวดล้อม รอบๆ ตัว เช่น ภูเขา คนนก ที่มาของลวดลายบนผืนผ้าปักมาจากสาเหตุดังต่อไปนี้ คือ

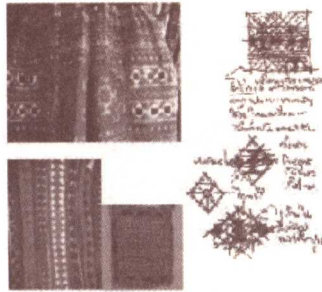
- เกิดจากอิทธิพลความเชื่อในด้านศาสนา ประวัติศาสตร์ เช่น ลายหนังสือม้ง ลายบันไดฟ้า ลายป่าหลง เป็นต้น

- เกิดจากอิทธิพลของธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเช่น ลายผีเสื้อ ลายปู ลายตานกฮูก ลายก้นหอย ลายดอกฟักทอง ลายดอกทานตะวัน ลายดอกบัว ลายภูเขา ลายเมฆไม้ ลายสายน้ำไหล

- ปัจจุบันที่เห็นเด่นชัดลักษณะการปักผ้ามีลักษณะคล้ายปักผ้าคลอสติสคือ ปักไขว้แต่คงคล้ายรูปแบบเดิม มีการนำวัสดุมาตกแต่งเพื่อให้ดูงดงามมากขึ้น เช่น เหริยญเงิน ลูกปัด ไหมพรม และด้ายไหมเทียมสีต่างๆ เป็นการประยุกต์คิดสร้างสรรค์ เพื่อความงดงามในการสวมใส่ในการแต่งกาย

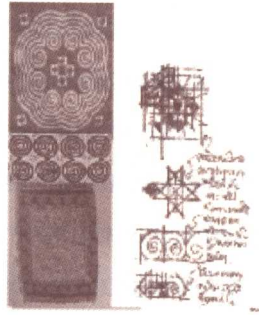
ลวดลายผ้าปักของชาวเขาเผ่าม้งที่นิยมทำการปักและสืบทอดกันมา นานนั้นมีลายแม่ ๘ ลาย ปัจจุบันได้ผสมผสานลวดลายได้เป็น ๑๔ ลาย ดังนี้

๑.ลายไฮ เป็นลายปักรูปทรงเรขาคณิตเป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ใช้เส้นทแยงมุมทำเป็นตารางเหลี่ยมโย้แหลมในแต่ละสี่เหลี่ยมจะปักลายคล้าย รูปสามเหลี่ยมสองรูปหันทางด้านหัวแหลมของสามเหลี่ยมเข้าหากันและที่จุด ศูนย์กลางของแต่ละสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดจะมีรูปวงรีอยู่ในรูปสามเหลี่ยมหัว กลับนั้น

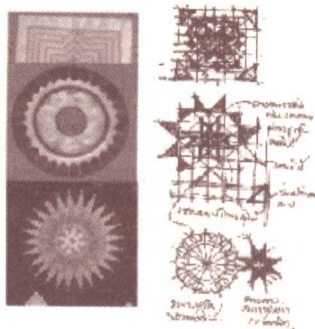
ภาพลายไฮ (หมู่บ้านม้งดอยปุย ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
ภัคภิญญา สดภิบาล. ๒๕๕๒ ถ่ายภาพ)
(ภาพลายเส้น.พิชัย สดภิบาล.๒๕๕๒)

๒.ลายกันหอย จะเป็นลายที่นำเอารูปร่างเส้นตามธรรมชาติของสัตว์ ที่หาได้ตามลำธาร หนองบึงเป็นเส้นที่เกิดจากปลายแหลมของตัวหอย เมื่อมอง ทางด้านบน (Top View) จะเห็นเป็นเส้นวนออกจากจุดศูนย์กลาง หญิงชาวม้ง ได้นิยมใช้ลายกันหอยนี้ผสมผสานกับลายต่างๆ ทำให้เกิดเป็นลวดลายอื่นๆ ได้อีก เช่น ลายกันหอยผสมดาว ลายกันหอยผสมลายก้าน ลายกันหอยผสม ลายลูกศรหรือผสมลายอื่นๆ ที่เรียกว่าลายลูกต่อเนื่องกันไป

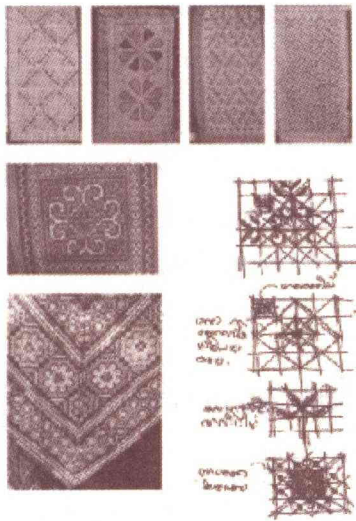
ภาพลายกันหอย (หมู่บ้านม้งคอยปุย ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ภัคภิญญา สดภิบาล.
ถ่ายภาพ. Paul and Elaine Lewis.2002 : 104 ภาพลายเส้น.พิชัย สดภิบาล.๒๕๕๒

๓.ลายดาว นำเอามาจากการมอท้องฟ้ายามค่ำคืนที่สามารถมองเห็นดวงดาวบนท้องฟ้าได้นำมาปักลงผ้าโดยมีลักษณะเป็นแฉกคล้ายแสงดาว
ระยิบระยับและยังมีรูปแฉกซ้อนอีกวงหนึ่งโดยใช้ด้ายสีแตกต่างกันเพื่อแสดง
รัศมีของแสงดาวยามค่ำคืนเดือนมืดดวงดาวแต่ละดวงจะอยู่ในสี่เหลี่ยมจัตุรัส
โดยมีการปักรูปสามเหลี่ยมเป็นกรอบไว้แต่ละมุมลายดาวนี้หญิงม้งมักจะไม่ปัก
เป็นลายโดดๆ แต่จะมีการปักลายอื่นๆ ผสมผสานกันไปทั้งนี้เพื่อไม่ให้เนื้องาน
มีเนื้อหาน้อยเกินไป

ภาพลายดาว (หมู่บ้านม้งคอยปุย ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
ภัคภิญญา สดภิบาล.ถ่ายภาพ ภาพลายเส้น.พิชัย สดภิบาล.๒๕๕๒)

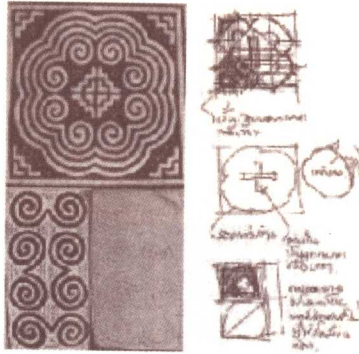
๔.ลายดอกไม้ เป็นการนำความสวยงามตามธรรมชาติของดอกไม้ที่
 คนได้พบเห็นมาประดิษฐ์เป็นลวดลายปักบนพื้นผ้าสีฐานของรูปโดยรวมมัก
 จะเป็นวงกลมมีกลีบดอกทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ตามความคิดสร้างสรรค์
 ของแต่ละคนถ้าเป็นลายปักดอกไม้เล็กๆ ก็มักจะผสมกับลวดลายอื่นๆ เช่น
 ใช้ใบไม้กิ่งหรือก้านมาผสมผสาน ขาวมั่งคือชนชาติที่อพยพมาจากจีนซึ่งเป็น
 ถิ่นที่มีใผ่มากจึงมีการใช้ใผ่มากประกอบารออกแบบลวดลาย ทำให้เกิดเป็น
 ลายดอกไม้ผสมใผ่หรือลายดอกไม้ผสมลายดาว เป็นต้น การปักลายดอกไม้จะ
 มีการเว้นจังหวะของเส้นเพื่อให้เกิดรูปร่างที่เหมือนรอยหยักของใบไม้หรือไม้ก็
 ประกอบเป็นเส้นของมือจับบนต้นเถาวัลย์ที่เลื้อยไปยังต้นไม้ต่างๆ

ภาพลายดอกไม้ (Paul and Elaine Lewis. 2002: 112.

หมู่บ้านมั่งดอยปุย ต.สุเทพ อ.เมืองจ.เชียงใหม่ ภัคภิญญา สดภิบาล.ถ่ายภาพ
 ภาพลายเส้น.พิชัย สดภิบาล.๒๕๕๒)

๕.ลายเท้าช้าง หงิมมั่งคงได้แรงบันดาลใจมาจากรอยเท้าของช้างที่กดลึกลงในพื้นดิน แล้วนำมาประยุกต์พัฒนาลวดลายโดยใช้เส้นรอบนอกของลายเท้าเป็นหลักและยังถือเป็นสิริมงคลแก่ผู้สวมใส่ลวดลายนี้อีกด้วย นอกจากนี้ยังมีการนำลายอื่นๆ มาผสมกับลายเท้าช้างเพื่อสร้างลายใหม่ๆ เพิ่มขึ้น เช่น ลายเท้าช้างประยุกต์ เป็นต้น

ภาพลายเท้าช้าง (หมู่บ้านมั่งคองปุย ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์.ถ่ายภาพ. Paul and Elaine Lewis.2002 : 112.
ภาพลายเส้น.พิชัยสถาปัตย์.๒๕๕๒)

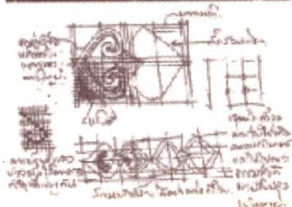
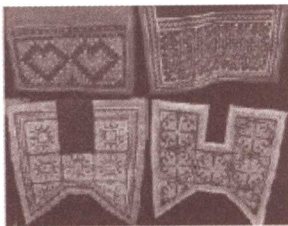
๖.ลายพื้นเลื้อยหรือลายกากบาท เป็นลายที่เกิดจากการปักไขว้ (Cross Stitch) แบบพื้นฐานแต่ออกแบบให้มีเส้นไขว้ขนาดใหญ่ คล้ายตัวเอ็กซ์ (X) อักษรตัวที่ 24 ในภาษาอังกฤษโดยมีการปักสี่เหลี่ยมล้อมเส้นไขว้เรียงต่อกันไปเป็นกรอบรอบตัวไขว้ใหญ่นั้นเองและเช่นเดียวกับลายอื่นๆ ที่แต่ละตัวไขว้จะตั้งอยู่ในกรอบสี่เหลี่ยมโดยมีการปักลายตรงกึ่งกลางของแต่ละด้านเป็นรูปคล้ายรูปคล้ายตัวที (T) อักษรตัวที่ ๒๐ ในภาษาอังกฤษ ด้านละหนึ่งตัว

ภาพลายพันเลื้อย

(Paul and Elaine Lewis. 2002 : 112. ลายเส้น.พิชัย สดภิบาล.๒๕๕๒)

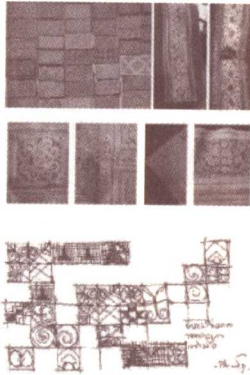
๗.ลายหัวใจ มีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมสองรูป หันด้านฐานเข้าหากันคล้ายกับการผ่าครึ่งหัวใจออกเป็นสองแล้ววางเรียงกันไว้หรือหัวใจสองดวงของพ่อและแม่วางไว้บนตัวลูกน้อย เพื่อปกป้องรักษาลูกให้เจริญเติบโตสมบูรณ์แข็งแรง จุดกึ่งกลางของลายก็ปรากฏเป็นรูปวงกลมสื่อว่าเป็นลูกน้อยที่ต้องทนุถนอม หรือเป็นดวงใจของภรรยาที่มอบให้สามีก็ได้เช่นกันเพราะประเพณีของม้งหญิงที่แต่งงานแล้วจะเป็นผู้ปักผ้าแล้วนำมาประดับตกแต่งเสื้อผ้าให้กับสามี ลูกและตนเองเพื่อใช้ในงานปีใหม่ ตามคติความเชื่อของม้งที่ว่า “ปีใหม่ม้งทุกคนจะใส่ผ้าใหม่” เพื่อความเป็นสิริมงคลนั่นเอง

ภาพลายหัวใจ

(หมู่บ้านเข็กน้อย อ.เขาค้อ จ.เพชรบูรณ์
ภักภิญา สดภิบาล.ถ่ายภาพ
ลายเส้น พิชัย สดภิบาล.๒๕๕๒)

๘.ลายเจดีย์ เจดีย์สร้างไว้เพื่อเก็บพระบรมสารีริกธาตุขององค์พระ-
 สัมมาสัมพุทธเจ้า ศาสดาของศาสนาพุทธ รูปแบบเส้นสายของลายเจดีย์จึงถูก
 ชาวม้งนำมาปักลงบนผืนผ้า (แม้ว่าชนเผ่าม้งจะยังคงนับถือผีอยู่ก็ตาม) ใน
 ลักษณะตารางกริดซ้อนเป็นชั้นกันไปเกิดเป็นลวดลายที่คล้ายเจดีย์

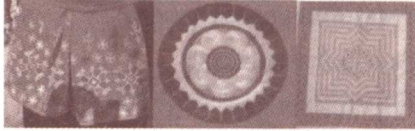
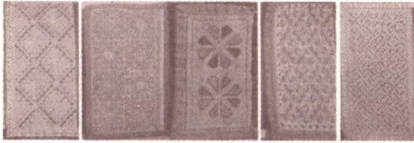
ภาพการผสมผสานลวดลาย

(Paul and Elaine Lewis.2002 : 112. ลายเส้น พิชัย สดภิบาล.๒๕๕๒)

ปัจจุบันได้ผสมผสานลวดลายได้เป็น ๑๔ ลาย ดังนี้ ๑.ลายไฮ ๒.ลาย
 ก้นหอย ๓.ลายดาว ๔.ลายดอกไม้ ๕.ลายเท้าช้าง ๖.ลายพินเลื่อย ๗.ลายเจดีย์
 ๘.ลายหัวใจ ๙.ลายดอกไม้ผสมดาว ๑๐.ลายก้นหอยผสมดาว ๑๑.ลายก้นหอย
 ผสมลายก้าน ๑๒.ลายก้นหอยผสมใบไม้ ๑๓.ลายก้นหอยผสมลายลูกศร ๑๔.
 ลายเท้าช้างประยุกต์

ภาพลายไฮและลายก้นหอยผสมดาว
 (หมู่บ้านม้งต๋อยปุย ต.สุเทพ อ.เมือง
 จ.เชียงใหม่ ภัคภิญญา สดภิบาล.๒๕๕๒
 ถ่ายภาพ .Paul and Elaine Lewis.
 2002 : 104)

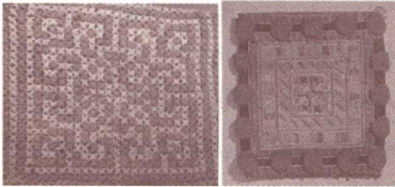
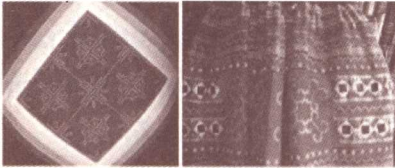
ภาพลายดอกไม้ผสมใบไม้
และลายดอกไม้ผสมดาว

(Paul and Elaine Lewis. 2002 : 104

หมู่บ้านม้งดอยปู่ย

ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ภัคภิญญา สดภิบาล.๒๕๕๒ ถ่ายภาพ)

ภาพลายกันหอยผสมลายกัน

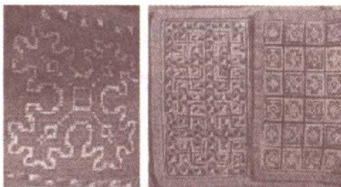
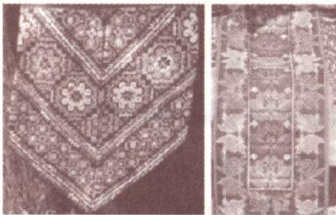
และลายกันหอยผสมลายลูกศร

(หมู่บ้านม้งดอยปู่ย

ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ภัคภิญญา สดภิบาล.๒๕๕๒ ถ่ายภาพ

Paul and Elaine Lewis. 2002 : 104)

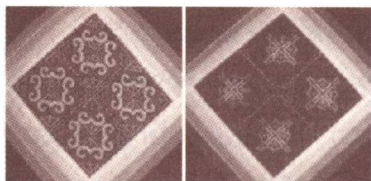
ภาพลายดอกไม้ และลายดาว

(หมู่บ้านม้งดอยปู่ย

ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ภัคภิญญา สดภิบาล.๒๕๕๒ ถ่ายภาพ

Paul and Elaine Lewis.2002 : 104)

ภาพลายกันหอยผสมลายลูกศร
และลายเท้าช้างประยุกต์
(หมู่บ้านมังคดยุ้ย
ต.สุเทพ อ.เมืองจ.เชียงใหม่
ภัคภิญญา สดภิบาล.๒๕๕๒ ถ่ายภาพ.
Paul and Elaine Lewis.2002 : 104)

ภาพลายฟันเลื่อย ลายเท้าช้าง
(หมู่บ้านมังคดยุ้ย
ต.สุเทพ อ.เมืองจ.เชียงใหม่
ภัคภิญญา สดภิบาล.๒๕๕๒ ถ่ายภาพ.
Paul and Elaine Lewis.2002 : 104)

ภาพลายหัวใจ และลายดาว
(หมู่บ้านเขกน้อย
อ.เขาค้อ จ.เพชรบูรณ์
ทวีร์ชิต สดภิบาล.๒๕๕๒ ถ่ายภาพ)

ที่มา : www.thaiblockonline.com/การออกแบบเสื้อสตรีด้วยผ้าปักชาวม้ง

คุณค่า ความหมายของผ้าปักม้ง

แม่หญิงชาวม้งได้มีการเปลี่ยนแปลงชุดอยู่ตลอดเวลา พัฒนาชุดม้งไปเรื่อยๆ อย่างไม่มีหยุดยั้ง จนชุดม้งแบบโบราณสูญหายไปเกือบหมด แต่งานวิจิตรศิลป์บนลายปักผ้าของชาวม้งยังคงหลงเหลือมาให้เห็นยังมีการอนุรักษ์สืบทอดกันต่อๆมา สมกับที่เป็นผู้คิดค้นผ้าปักมือจนความงามวิจิตรนี้เลื่องลือไปทั่วทุกแดนไม่มีใครรู้ว่าผ้าปักม้งเริ่มปักกันมาตั้งแต่เมื่อใดแต่ผู้เฒ่าผู้แก่ม้งยังเล่าให้ฟังยังล่อยๆ เหมือนหลอกเด็กว่า "ม้งกำเนิดเมื่อไหร่ก็มีผ้าปักเมื่อนั้น" ทำให้สันนิษฐานได้ว่าม้งทำผ้าขึ้นมาใช้เองตั้งแต่โบราณกาลแล้ว

ผ้าที่นำมาใช้ปักนี้ ชาวม้งใช้ปานป่าผ้าฝ้ายทอมือ หรือผ้าไยก์ญุง (daub maaj) ซึ่งชาวเผ่าเรียก ผ้าไหม ที่ทอด้วยก๊อเว (จึงได้ผ้าหน้าแคบ) โดยมีเส้นยืนซึ่งผูกไว้กับเสาและมีเส้นพุ่งผูกไว้กับเอวการทอผ้าจะใช้การทอสลับกันขัดกันจึงเกิดเป็นเส้นตารางไปตลอดผืน เมื่อนำผ้ามาปักต้องใช้การสอดเข็มเข้าไปตามตารางเหล่านั้น ก่อให้เกิดลวดลายตามต้องการบอกเป็นเรื่องราวต่างๆ บ้างก็ว่าอาจเป็นตัวหนังสือม้งที่ปักไว้บนผ้าหรือเป็นลายแม่น้ำแยงซีที่ม้งเคยอยู่และอพยพจากการรุกรานของจีนจึงบอกเล่าปักเป็นเรื่องราวต่างๆ ไว้บนผ้า

เดิมงานปักผ้าของชาวเขาเผ่าม้งนั้นไม่ใช่ทำตามตลาด แต่มารดาจะเป็นผู้กระตุ้นให้เด็กไม่ลืมของเก่า ไม่ลืมความดีของบรรพบุรุษด้วยลายผ้าบ่งบอกศักดิ์ศรีของชนเผ่า เด็กสาวรุ่นถัดมาจะอธิบายวิธีการปักผ้าวิธีการปักผ้า วิธีการเขียนสีฝังลงบนผ้าให้เป็นลวดลายให้แก่ลูกๆของตนเมื่อตนเองมีครอบครัวว่าลวดลายผ้าแต่ละลวดลายที่เกิดขึ้นจากนิ้วมือสัมผัสเข็มและเส้นด้ายนั้น มิใช่เป็นเพียงแค่ลวดลายที่มีชื่อเรียกต่างๆ เท่านั้นหากแต่รวบรวมไว้ซึ่งคุณค่าทางจิตใจ และศักดิ์ศรีของความเป็นชนเผ่าแต่ละชาติพันธุ์ที่แสดงความหมายของสิ่งที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดผ่านงานศิลปหัตถกรรมไว้ให้

แต่ในปัจจุบันมีความต้องการทางการตลาดเพิ่มมากขึ้น หญิงชาวเขาเผ่าม้งจึงหาซื้อผ้าฝ้ายจากในเมืองนำมาปักหรือเขียนเทียนแทนการปั่นฝ้ายด้วยมือแบบดั้งเดิม คุณค่าของงานปักโบราณจึงเพิ่มมากขึ้นเพราะชิ้นงานโบราณจริงๆ ลดน้อยลง คุณภาพของงานปักรุ่นใหม่ก็ด้อยลง เพราะลายปักหายากขึ้น ไม่ละเอียดลออเหมือนของเก่า งานปักเก่าที่ปักลงบนใยฝ้ายก็ยิ่งมีราคาค่อนข้างแพงและหาได้ยากขึ้นเหตุผลเพราะต้องผ่านกรรมวิธีการผลิตตามธรรมชาติซึ่งต้องใช้ทั้งเวลาและแรงงานอย่างมาก (ที่มา : สกุลไทยออนไลน์)

ภาพการทอผ้าด้วยกี่เอวของหญิงชาวเขาเผ่าม้ง
(Paul and Elaine Lewis. 2002 : 104)

ความเชื่อเกี่ยวกับผ้าปักของชาวม้ง

ชาวเขาเผ่าม้งมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่ายอาศัยอยู่กับธรรมชาติ มีธรรมเนียมและประเพณีที่สืบทอดต่อกันมา มีลักษณะการแต่งกายอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์โดยหญิงชาวเขาเผ่าม้งจะใช้ปานป่า ฝ้าย หรือผ้าใย กัญชงที่ผลิตเองมาปักเป็นลวดลายด้วยด้ายสีต่างๆ หรือนำมาวาดด้วยขี้ผึ้งซึ่งมีกรรมวิธีการผลิตเช่นเดียวกับการทำผ้าบาติกแล้วจะนำมาแปรรูปเป็นเสื้อผ้าที่จะสวมใส่ในเทศกาลปีใหม่ หรือในวันสำคัญต่างๆ เพราะชาวม้งมีประเพณี “ใส่เสื้อใหม่ในวันขึ้นปีใหม่” เพื่อความเป็นสิริมงคลและโดยเฉพาะสำหรับแต่งให้ผู้ที่เสียชีวิต (ศพ) โดยชาวม้งถือว่า “ถ้าศพไม่ได้แต่งชุดชาวม้ง บรรพบุรุษจะจดจำไม่ได้และไม่ต้อนรับ” หญิงชาวเขาเผ่าม้งจะนำผ้าปักนี้ไปประกอบ ตกแต่ง ปะติดเข้ากับตัวเสื้อ เช่น ที่รอบคอปลายแขนหรือนำผ้าบาติกเย็บติดกับผ้าปักทั้งผืน และอัดกลีบเหมือนกระโปรงพลีทซึ่งใช้เป็นชุดประจำเผ่าได้อย่างสวยงามหญิงชาวเขาเผ่าม้งคิดค้นสร้างสรรค์ออกแบบลวดลายเอง โดยจะมีความประณีตในการคิดและการปักลวดลายต่าง ๆ เป็นอย่างยิ่ง ในปัจจุบันมีการนำผ้าปักนั้นมาประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้ใช้อีก เช่น ถ้วยถมกระเป๋าสะพาย กระเป๋าเป้ กระเป๋าใส่สตางค์ ถุงใส่โทรศัพท์มือถือ เครื่องใช้อื่นๆ เป็นต้น (www.hilltribe.org. 2552)

องค์ความรู้เรื่องขนมเทียน

โครงการศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณี
และสื่อพื้นบ้านสำหรับเยาวชนตำบลบ้านกลาง
อำเภอสอง จังหวัดแพร่

ประวัติความเป็นมาของขนมเทียน

ขนมเทียน หรือ ขนมมสาว ทางภาคเหนือเรียกว่า ขนมจ็อก ซึ่งเป็นขนมที่นิยมใช้ในงานบุญของชาวเชียงใหม่โดยเฉพาะเทศกาลสงกรานต์ มีการทำขนมเทียนมาตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นประเพณีของคนโบราณที่มักจะทำขนมเทียนไปทำบุญหรือทำเพื่อประเพณีต่างๆ ซึ่งวิธีการทำขนมเป็นวิธีการดั้งเดิมและเป็นที่เลื่องลือทางรสชาติความอร่อย แต่เดิมมีไส้มะพร้าวและไส้ถั่วเขียว แต่ในปัจจุบันมีการดัดแปลงไส้ขนมจ็อกออกไปหลากหลายมาก ชาวจีนใช้ขนมเทียนในการไหว้บรรพบุรุษช่วงวันตรุษและวันสารท ไส้เป็นถั่วเขียวกวนบด ถ้าแบบเค็มจะใส่พริกไทยและเกลือ แบบหวานใส่มะพร้าวและน้ำตาลลงไปเพิ่ม ถ้าตัวแป้งทำด้วยแป้งถั่วเรียกขนมเทียนแก้ว

(ที่มา : <http://library.cmu.ac.th/ntic/lannafood>)

ความหมายและความสำคัญของขนมเทียน

ขนมเทียนให้ความหมายถึงความสว่างไสว ความรุ่งโรจน์ของชีวิต นอกจากนี้รูปร่างสามเหลี่ยมเหมือนเจดีย์ยังเป็นสัญลักษณ์มงคลทางศาสนาอีกด้วย ในพิธีกรรมของชาวยองจะใช้ขนมเทียนในพิธีไหว้ผีหิ้ง สำหรับคนจีนความหมายมงคลของขนมเทียนนั้น หมายถึง ความหวานชื่นราบรื่นของชีวิต เช่นเดียวกับขนมเซ่ง (ที่มา : <http://th.wikipedia.org>)

วัสดุ อุปกรณ์

๑. ลังถึง (ซีง) สำหรับนึ่งขนม
๓. กรรไกร สำหรับตัดใบตอง
๕. ถาด

๒. กะละมัง สำหรับผสมแป้ง
๔. เตานึ่งขนม
๖. ใบตอง

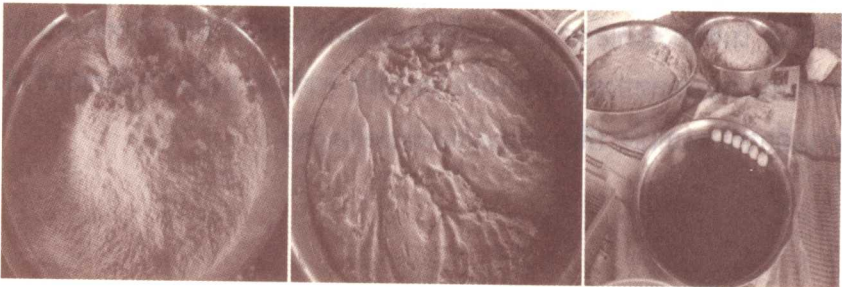

ขนมเทียนไส้เค็ม

ขนมเทียนประกอบด้วยส่วนผสม ๒ ส่วน คือ ส่วนผสมของแป้ง และ ส่วนผสมของไส้

ส่วนผสมของแป้ง

๑. แป้งข้าวเหนียว ๓๐๐ กรัม
๒. กะทิ ๒๐๐ กรัม
๓. น้ำอ้อย/น้ำตาลปีบ ๑๐๐ กรัม
๔. น้ำตาลทราย ๕๐ กรัม
๕. เกลือป่น ๑ ช้อนชา

ส่วนผสมของไส้

๑. ถั่วซีก ๑๕๐ กรัม
๒. หมู, หนึ่งหมูต้มแล้วสับละเอียด ๑๐๐ กรัม
๓. พริกไทย ๒ ช้อนชา
๔. ซีอิ้วขาวตามชอบ
๕. น้ำปลาตามชอบ
๖. น้ำมันพืช ๕๐ กรัม
๗. หอมแดงหั่นละเอียด ๔๐ กรัม

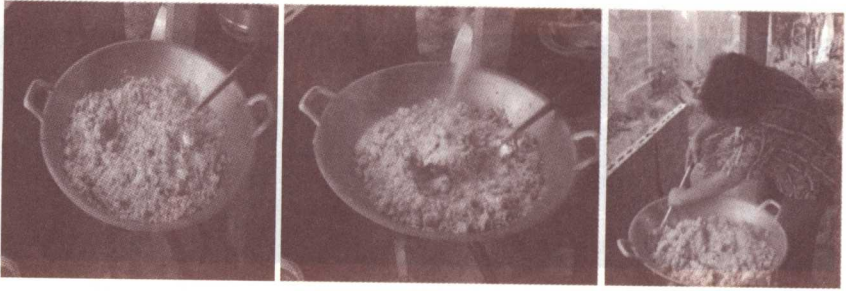
วิธีทำส่วนแป้ง

๑. เทแป้งข้าวเหนียวใส่กะละมัง
๒. ละลายน้ำอ้อยด้วยน้ำอุ่นเตรียมไว้
๓. เทน้ำอ้อยใส่ในแป้ง ค่อยๆ นวด คลุกเคล้าให้แป้งผสมกัน
๔. ผสมน้ำตาล เกลือป่นเล็กน้อยลงในแป้ง นวดต่อไป
๕. เทกะทิลงผสมเพื่อให้แป้งไม่ติดมือ นวดต่อไปให้แป้งเกาะกันพอปั้นได้ พักแป้งไว้

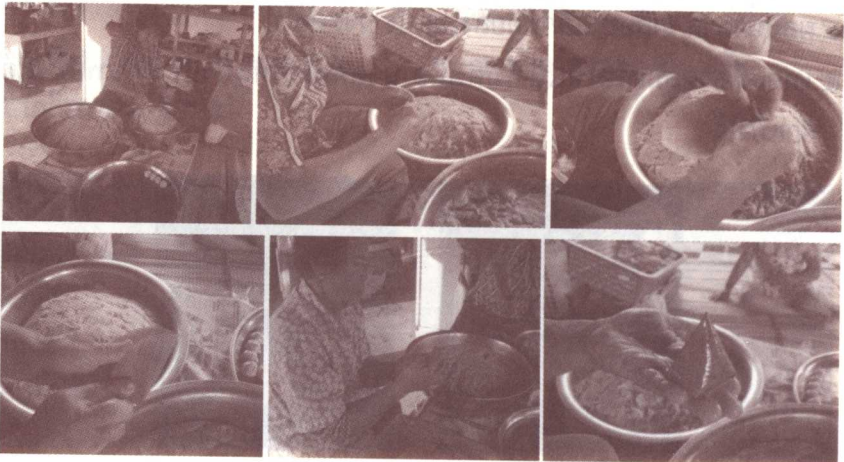
วิธีทำไส้

๑. ล้างถั่วชิกพ แขน้ไว้ ประมาณ ๓ ชั่วโมง นำไปนึ่งในลังถึงให้สุก
๒. ใส่น้ำมันในกระทะยกตั้งบนเตาใส่หอมแดงลงเจียวให้เหลือง
๓. นำถั่วชิกพหนึ่งลงผัด ใส่เนื้อหมู หนึ่งหมูต้มลงผัด ใส่พริกไทย น้ำปลา น้ำตาล ผัดไปเรื่อยๆ ชิมให้รสกลมกล่อม ยกลง ตักใส่กะละมัง พักไว้ให้เย็น

วิธีปั้นขนม

๑. นำน้ำมันที่เหลือจากการผัดไส้ ใส่อาดเตรียมไว้
๒. ปั้นแป้งเป็นก้อนกลม แล้วแผ่อกให้แบน
๓. ตักไส้ใส่ในแป้ง พับแป้งให้หุ้มไส้ให้มิด ปั้นให้เป็นก้อนกลม ใสไว้ในอาดที่ใส่น้ำมันไว้แล้ว เตรียมไว้สำหรับห่อต่อไป

ขนมเทียนไส้หวาน

สำหรับขนมเทียนไส้หวาน ภาคเหนือเรียกว่า ขนมเหนียบ มีส่วนประกอบและวิธีทำ ดังนี้

- ๑. มะพร้าวทึนทึก ๑๐๐ กรัม
- ๒. น้ำตาลปีบ ๑๘๐ กรัม
- ๓. แป้งแซ ๕๐ กรัม
- ๔. น้ำมันพืช
- ๕. ใบตอง
- ๖. เกลือป่น

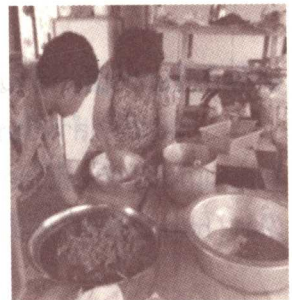
การทำไส้ขนม

- ๑. กะเทาะมะพร้าว ผ่าครึ่ง
- ๒. ใช้ที่ขูดมะพร้าวแบบขูดเป็นเส้น
ขูดมะพร้าวใส่ภาชนะไว้
- ๓. ตั้งกะทะบนเตา ใส่ น้ำเล็กน้อย
- ๔. นำน้ำตาลปีบละลายในน้ำ เคี่ยวให้เดือด
- ๕. ใส่มะพร้าวที่ขูดเตรียมไว้
เคี่ยวต่อไปให้เหนียว
- ๖. ใส่แป้งแซลงในมะพร้าว เคี่ยวต่อไป
จนงวด ยกลงพักไว้ให้เย็น

การเตรียมแป้ง

- ๑. ใส่น้ำในกะละมัง นำเกลือป่นลงละลาย
เตรียมไว้สำหรับเป็นน้ำผสมแป้ง
- ๒. เทแป้งใส่ในกะละมังอีกใบ ผสมแป้งด้วย
น้ำเกลือที่เตรียมไว้ ค่อยๆคลุกแป้ง
นวดให้เข้ากัน พอปั้นให้เป็นก้อนได้ไม่ติดมือ

วิธีทำขนมเหนียว

- ๑.ปั้นแบ่งให้เป็นก้อนกลมขนาดลูกมะนาว แบ่งแบ่งให้เป็นแผ่น
- ๒.ปั้นไส้ขนมให้เป็นก้อนกลม ใส่ลงในแบ่ง ดึงแบ่งขึ้นมาห่อให้หุ้มไส้ ใส่ลงในภาชนะที่ใส่น้ำมันพืช ให้หมดแบ่งและไส้ขนมที่เตรียมไว้
- ๓.เซ็ดใบตองให้สะอาด ตัดเป็นรูปรีแบบรูปไข่
- ๔.คลุกขนมในภาชนะให้ติดน้ำมัน ขดใบตอง ใส่ขนมในใบตอง ห่อให้เป็นสามเหลี่ยมพับให้แน่น
- ๕.ใส่ขนมที่ห่อแล้ว เรียงในรังถึง ให้เต็ม ใช้ผ้าชุบน้ำบิดพอหมาด คลุมบนขนม ปิดฝาลงถึง ยกขึ้นตั้งบนเตา นึ่งให้สุก ใช้เวลาประมาณ ๓๐ นาที หรือสังเกตจากใบตองที่เปลี่ยนเป็นสีเหลือง ยกลงพักไว้ให้เย็น แกะใบตองออกรับประทานได้ (ที่มา : <http://lunlanna.blogspot.com>)

เคล็ดลับในการปรุง

แบ่งสำหรับทำขนมจ็อก บ้างอาจจะผสมแบ่งข้าวเจ้าเล็กน้อย เพื่อให้ไม่เหนียวเกินไป และอาจใส่น้ำอ้อยลงในแบ่ง เพื่อให้แบ่งมีรสหวาน

เคล็ดลับในการเลือกส่วนผสม

มะพร้าวสำหรับทำไส้ขนมจ็อก ควรใช้มะพร้าวที่ไม่แก่เกินไป และไม่อ่อนเกินไป หรือที่เรียกว่า “มะพร้าวทึนทึก”

(ที่มา : <http://library.cmu.ac.th/ntic/lannafood>)

ภาคผนวก

ครูเอกราช สิงห์สกุล

ที่อยู่ : ๑๔/๑๒ ถนนระแกง ตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ความรู้ : เครื่องปั้นดินเผา

ประวัติการศึกษา :

๒๕๓๑ จบมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนศรีธนาวิทยา(เทพดินทร์)

๒๕๓๔ จบประกาศนียบัตรวิชาชีพ คณะวิจิตรศิลป์

๒๕๓๗ จบประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง เทคโนโลยีราชชมงคลล้านนา

๒๕๔๐ จบปริญญาตรี เอกจิตรกรรม เทคโนโลยีราชชมงคลธัญบุรี คลองหก

การทำงาน :

- ทำงานออกแบบของเล่นเครื่องปั้นดินเผา และออกแบบงานปั้นต่างๆ
- เปิดสอนศิลปะการปั้นดิน
- ครูภูมิปัญญาการปั้นดินของโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา

ครูนุสรุา เตียงเกตุ

ที่อยู่ : บ้านเลขที่ ๖๖ ถนนเจริญราษฎร์ ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

๕๐๐๐๐

โทรศัพท์ : ๐๘๑ ๙๖๑ ๐๕๒๕

วิชาความรู้ : ทอผ้า

ประวัติการศึกษา :

- โรงเรียนศึกษานารี (๒๕๒๕)

- คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (๒๕๒๙)

ประวัติการทำงาน :

- ๒๕๓๐ ผู้ประสานงานโครงการศูนย์บริการเด็กขาดสารอาหาร โรงพยาบาลบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา

- ๒๕๓๑ นักสังคมสงเคราะห์ โรงพยาบาลสุโขทัย อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
- ๒๕๓๔-๒๕๓๖ โครงการส่งเสริมการทอผ้าพื้นเมืองแม่แจ่ม และศึกษาตลาดลายโบราณ ผ้าตีนจกแม่แจ่ม
- ๒๕๔๘ ร่วมโครงการรวบรวมลายผ้า ๗,๒๐๐ ลายเพื่อเทิดพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ในวโรกาสครบรอบ ๗๒ พรรษา ร่วมกับ อาจารย์ เผ่าทอง ทองเจือ
- ปัจจุบัน ทำงานด้านออกแบบ และพัฒนาเทคนิค และลวดลายผ้าในชุมชน อำเภอ แม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นวิทยากรบรรยายเรื่องผ้าและวัฒนธรรม การทอผ้าพื้นเมือง การย้อมสีผ้าธรรมชาติ ฯลฯ แก่นักเรียนและผู้สนใจ

รางวัลเกียรติยศ :

- เป็นตัวแทนประเทศไทยและเปลี่ยนงานผ้าและวัฒนธรรม ณ กรุงฮานอย ประเทศเวียดนาม โดยกระทรวงวัฒนธรรม
- เป็นตัวแทนประชุมเชิงปฏิบัติการงานผ้า ระดับอาเซียน ณ กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น โดย ยูเนสโก
- เป็นตัวแทนฝ่ายหัตถกรรมโครงการหลวง ร่วมประชุมการทอผ้ากี่เอว ระดับอาเซียน ประทศบังคลาเทศ
- เข้าร่วมกิจกรรมการแสดงศิลปวัฒนธรรมไทย ที่ประเทศฝรั่งเศส

ครุติเรก สิทธิการ

พ่อครุติเรก สิทธิการ เกิดในชุมชนบ้านวัวลาย ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหัตถกรรมเครื่องเงิน เครื่องเงิน และคุณสลักชิ้นเงิน (ต้องสลุง) ดังนั้น พ่อครุติเรก จึงได้เรียนรู้และฝึกการคุณสลักเงินจากบิดามารดา ลุง ป้า น้า อา ซึ่งประกอบอาชีพต้องสลุง ทำให้มีรายได้ตั้งแต่เด็ก หลังจากสำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษาตอนปลายแล้ว จึงหันมาศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในการคุณสลักเงินจนมีฝีมือสวยงามปราณีตเป็นที่ยอมรับ และเริ่มรับงานด้วยตนเองเมื่ออายุเพียง ๑๕ ปี

พ่อครุได้เริ่มสร้างสรรค์งานจากการคุณสลักเงินมาเป็นการใช้วัสดุอื่นๆ เช่น โลหะ จากวัสดุเก่า เช่น การใช้หม้อแกงเก่ามารีดเป็นแผ่นแล้วนำมาคุณเป็นภาพซึ่งเป็นที่นิยม ทั้งยังสามารถลดต้นทุนได้เป็นจำนวนมาก นอกจากการนำลูมิเนียมมาใช้เป็นวัสดุแทนเงินแล้ว พ่อครุยังได้สร้างสรรค์รูปแบบการคุณสลักใหม่ ซึ่งแต่เดิมจะนิยมคุณสลักเงินเป็นชิ้นเท่านั้น โดยคุณสลักเงินและโลหะเป็นรูปอื่นๆ ที่ไม่ใช่ชิ้นเงิน เช่น ภาพเหมือนบุคคล

สำคัญ ภาพเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ ภาพในวรรณคดีและภาพพุทธประวัติ

ในปี พ.ศ.๒๕๓๕ พ่อครูตีแรกได้คุณลายโลหะภาพฝาผนังวัดมะปราง อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน ภาพฝาผนังวัดอนาลโย จ.พะเยา ต่อมา มีผลงานรตบขบการเงิน สลุงหลวงพ้อ และสลุงหลวงแม่ ตุงทองคำ และขณะนี้กำลังสร้างอุโบสถเงินวัดศรีสุพรรณ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ผลงานของพ่อครูตีแรก นอกจากจะเป็นผลงานที่มีคุณค่าทางศิลปะ งดงาม ประณีตแล้ว ยังสร้างอาชีพ สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้แก่สมาชิกของกลุ่มหัตถศิลป์ ล้านนาวัดศรีสุพรรณอย่างยั่งยืน

ประวัติและความเป็นมาของชาวเขาเผ่าม้ง

ยังไม่มีผู้ใดสามารถสรุปได้ว่าชนชาติม้งมาจากที่ไหน แต่สันนิษฐานกันว่าชาวเขาเผ่าม้งคงจะอพยพมาจากที่ราบสูงทิเบต ไชบีเรีย และมองโกเลียเข้าสู่ประเทศจีน และตั้งหลักแหล่งอยู่แถบลุ่มแม่น้ำเหลือง (แม่น้ำฮวงโห) เมื่อราว ๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว ซึ่งชาวเขาเผ่าม้งจะตั้งถิ่นฐานอยู่ในมณฑลไกวเจา ฮุนหน่า กวางสีและมณฑลยูนนาน ชาวเขาเผ่าม้งอาศัยอยู่ในประเทศจีนมาหลายศตวรรษ จนกระทั่งประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ราชวงศ์แมนจู (เหมา) มีอำนาจในประเทศจีน กษัตริย์จีนในราชวงศ์เหมาได้เปลี่ยนนโยบายเป็นการปราบปราม เพราะเห็นว่าชาวเขาเผ่าม้งที่เป็นผู้ขายส่วนใหญ่แล้วรูปร่างหน้าตาคล้ายกับคนรัสเซียทำให้คนจีนคิดว่า ชาวเขาเผ่าม้งเป็นคนรัสเซียจึงเป็นเหตุให้มีการปราบปราม ชาวเขาเผ่าม้งเกิดขึ้น โดยให้ชาวเขาเผ่าม้งยอมจำนนและยอมรับวัฒนธรรมของจีน และอีกประการหนึ่งคือเห็นว่าชาวเขาเผ่าม้งเป็นพวกอนารยชนแห่งขุนเขา (คนป่าเถื่อน) จึงได้มีการต่อสู้กันอย่างรุนแรงในหลายแห่ง เช่น ในเมืองฟงหยุนในปี พ.ศ.๒๐๐๙ และการต่อสู้ในมณฑลไกวเจาในระหว่าง พ.ศ.๒๒๗๖-๒๒๗๘ และการต่อสู้ในมณฑลเสฉวนในระหว่าง พ.ศ.๒๓๐๖-๒๓๑๘ ในที่สุดชาวเขาเผ่าม้งประสบกับความพ่ายแพ้ สูญเสียพลรบ และประชากรเป็นจำนวนมาก ในที่สุดชาวเขาเผ่าม้งก็เริ่มอพยพลงสู่ทางใต้ และกระจายเป็นกลุ่มย่อยๆกลับขึ้นอยู่บนที่สูงป่าเขาในแคว้นสิบสองจุไทย สิบสองปันนาและอีกกลุ่มได้อพยพไปตามทิศตะวันออกเฉียงเหนือของราชอาณาจักรลาวบริเวณทุ่งไหหินเทียนเบียนฟู โดยมีหัวหน้าม้งคนหนึ่ง คือ นายพลวังป้อ ได้รวบรวมชาวเขาเผ่าม้งและอพยพเข้าสู่ประเทศไทยเมื่อประมาณ พ.ศ.๒๔๐๐ เศษเป็นต้นมา

ปัจจุบันชาวเขาเผ่าม้งส่วนใหญ่ในประเทศไทย ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามภูเขาสูงหรือที่ราบเชิงเขาในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงราย พะเยา น่าน เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอนแพร่ ลำปาง กำแพงเพชร เลย พิษณุโลก เพชรบูรณ์ สุโขทัย และตากมีจำนวนประชากรทั้งสิ้นประมาณ ๑๕๑,๐๘๐ คน (<http://www.hmong21.net>)

สืบค้นข้อมูลจาก

- www.thaiblockonline.com/การออกแบบเสื้อสตรีด้วยผ้าปักชาววม้ง
- www.hilltribe.org. 2552
- <http://www.hmong21.net>
- สกูลไทยออนไลน์

นางเล็ก จิตเผือก

วัน เดือน ปีเกิด	เกิดเมื่อวันที่ ๕ มกราคม ๒๔๙๕ อายุ ๖๐ ปี
สถานที่เกิด	ตำบลบ้านแก้ม อำเภอปัว จังหวัดน่าน
การศึกษา	ป.๔
ปัจจุบัน	ประกอบอาชีพทำขนมพื้นเมืองขาย

โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา

๓๕ ถ.รัตนโกสินทร์ ต.วัดเกต อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ๕๐๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๕๓ ๒๔๔๒๓๑ โทรสาร ๐๕๓ ๓๐๖๖๑๒

www.lannawisdoms.com , E-mail:sslanna@hotmail.com

Facebook:โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา